ΣΑΠ ΕΗΣ ΗΣΑΠ ΣΤΑ.ΣΥ

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ ΗΣΑΠ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

2027

ΣΩΜΑΤΕΙΟ
ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ ΗΣΑΠ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

200 χρόνια

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΞΟΔΟ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ ΗΣΑΠ

Πλ. Λουδοβίκου 1, Μέγαρο ΗΣΑΠ Πειραιά, 1ος όροφος, Τ.Κ. 185 31 210 5228664 - 210 5233865 - 210 4190755 - 210 4221488, www.ssisap.gr info@ssisap.gr

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ Η ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ ΗΣΑΠ

Συμμετέχοντας στις εορταστικές εκδηλώσεις για τα 200 χρόνια από τότε που η Ιερά πόλις του Μεσολογγίου θυσιάστηκε και πέρασε στην Ιστορία ως σύμβολο διαρκούς αγώνα για την ελευθερία, αποφάσισε τιμώντας τη μνήμη όλων αυτών που αγωνίστηκαν και θυσιάστηκαν, το **ημερολόγιο του Σωματείου μας για το έτος 2027**, να αναφέρεται στα γεγονότα της πολιορκίας και της ηρωικής εξόδου των Μεσολογγιτών, καθώς η **Έξοδος του Μεσολογγίου στις 10 Απριλίου 1826**, αποτελεί ένα από τα κορυφαία και πιο δραματικά γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης, με βαθύτατες συνέπειες, τόσο στο εσωτερικό του Αγώνα όσο και στη διεθνή διάσταση.

Η πολιορκία και η τελική αυτοθυσία των υπερασπιστών της πόλης δεν υπήρξαν απλώς ένα συγκινητικό στρατιωτικό επεισόδιο, αλλά μία πράξη με έντονο συμβολικό φορτίο, η οποία επηρέασε το ηθικό των επαναστατημένων Ελλήνων, αναζωπύρωσε το Φιλελληνικό κίνημα στην Ευρώπη και συνέβαλε καθοριστικά στη μεταστροφή της στάσης των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στον Ελληνικό Αγώνα. **Η Έξοδος μετέτρεψε μία στρατιωτική ήττα σε ηθικό θρίαμβο**, ενίσχυσε το εθνικό φρόνημα, αφύπνισε τη διεθνή κοινή γνώμη και συνέβαλε στη διαμόρφωση των πολιτικών εξελίξεων που οδήγησαν τελικά στην επιτυχία του Απελευθερωτικού Αγώνα της πατρίδας μας.

Το Διοικητικό Συμβούλιο και η Ελεγκτική Επιτροπή του Σωματείου Συνταξιούχων ΗΣΑΠ

εύχονται

Χρόνια πολλά, καλή χρονιά, αγάπη, ειρήνη, ευτυχία και δημιουργικότητα

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
200 χρόνια
ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΞΟΔΟ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Το Μεσολόγγι είναι ένα Μεγάλο Προσκύνημα Ιστορικής Μνήμης

«Η Υπεράσπιση του Μεσολογγίου»
Alphonse-Marie de Neuville (1835-1885)

Το Μεσολόγγι αναδεικνύεται σε «κολυμβήθρα ιερά του Γένους», καθώς είναι ένας τόπος όπου η πίεση, η ελευθερία και η θυσία συναντήθηκαν με τρόπο μοναδικό. Εκεί, άνθρωποι εξαντλημένοι από την πείνα, τις κακουχίες και την πολιορκία επέλεξαν να εξέλθουν ελεύθεροι, παρά να συμβιβαστούν και να επιβιώσουν υποταγμένοι. Η απόφασή τους αυτή δεν υπήρξε απλώς και μόνο μία πράξη ηρωισμού, υπήρξε μία ομολογία πίστεως στην αξία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και στην ελπίδα που υπερβαίνει τα ανθρώπινα μέτρα, μία έξοδος στο φως και στην ελευθερία. Αποτελεί δε χρέος και καθήκον μνήμης, σεβασμού και ευγνωμοσύνης απέναντι σε κείνους που με τη θυσία τους διαμόρφωσαν την πορεία του Ελληνισμού, καθώς μέσα από τη συμμετοχή όλων μας στην εθελοθυσία των Εξοδιτών πατέρων μας η ιστορική μνήμη γίνεται βίωμα, οδοδείκτης, γνώση και έμπνευση για τις νεότερες γενιές.

Το Μεσολόγγι και η Ιστορία του

Το Μεσολόγγι είναι πόλη της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, έδρα του Νομού Αιτωλοακαρνανίας και του ομώνυμου δήμου.

Η πόλη χτισμένη σε έναν πτυχωσιγενή βραχίονα που σχηματίζεται ανάμεσα στην ομώνυμη λιμνοθάλασσα και στη λιμνοθάλασσα της Κλείσοβας, βρίσκεται 250 χιλιόμετρα από την Αθήνα.

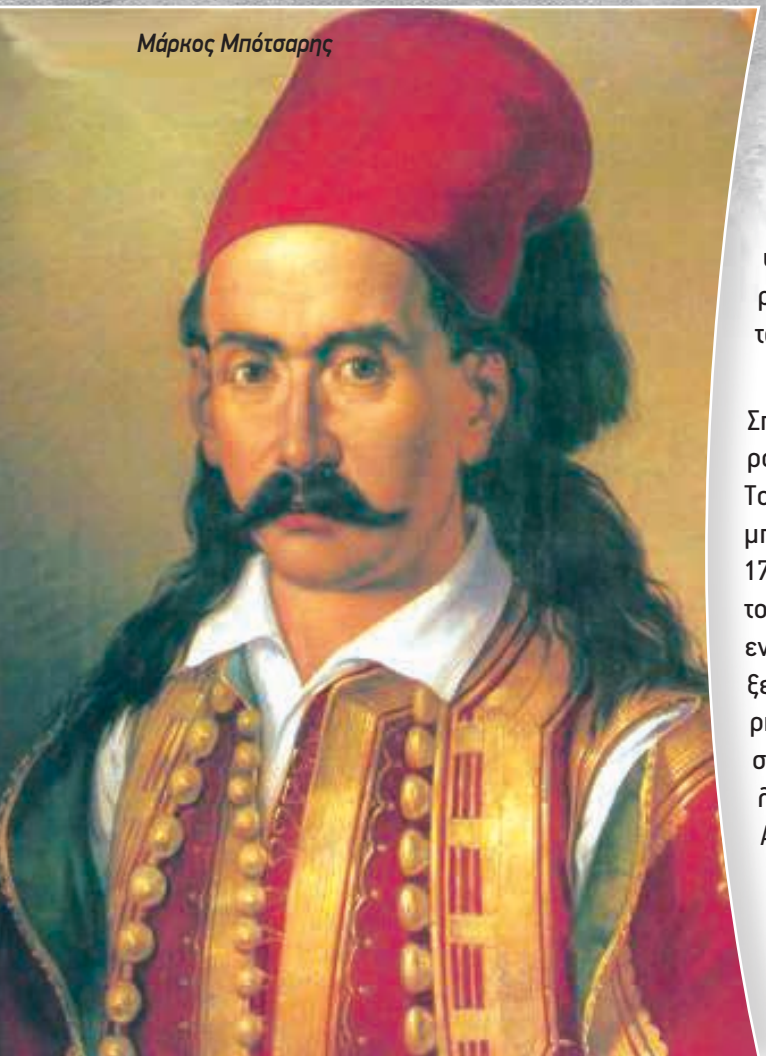
Το Μεσολόγγι, η Ιερά πόλις όπως έχει αποκληθεί, έχει ταυτιστεί περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη ελληνική πόλη με τον αγώνα του 1821. Η πύλη της Εξόδου, ο χωματένιος φράχτης, ο κήπος των Ηρώων με τον τύμβο, όπου έχουν ταφεί οστά αγωνιστών και Φιλελλήνων, όπως του Μάρκου Μπότσαρη, του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, του Νίκου Στουρνάρα, του Λόρδου Βύρωνα, του Δημοτσέλιου, του Βλαχόπουλου, του Καψάλη, του Αθανασίου Ραζή-Κότσικα, του επισκόπου Ρωγών Ιωσήφ, του Δημητρίου Μακρή, του Θ. Γρίβα και του Σπυρομήλιου, αποτελούν ορισμένα μόνο από τα τεκμήρια του ρόλου που διαδραμάτισε η πόλη στον αγώνα της ανεξαρτησίας. Η πινακοθήκη του δήμου, η οποία στεγάζεται στο Δημαρχείο, φιλοξενεί μόνιμα συλλογή πινάκων Ελλήνων και ξένων ζωγράφων του 19ου και 20ου αιώνα, λιθογραφίες και διάφορα αντικείμενα σχετικά πάντοτε στο Μεσολόγγι. Το Μεσολόγγι αποτελεί επίσης τόπο καταγωγής των κορυφαίων ποιητών Κωστή Παλαμά και Μιλτιάδη Μαλακάση, καθώς και των πολιτικών Σπυρίδωνα και Χαριλάου Τρικούπη.

Το Ιστορικό της εξέλιξης

Στα τέλη του 16ου αιώνα στην τοποθεσία όπου αργότερα επρόκειτο να δημιουρ-

Σπύρος Μήλιος ή Σπυρομήλιος (1800-1880), στρατηγού και πολιτικού από τη Χειμάρρα

Μάρκος Μπότσαρης

γηθεί το Μεσολόγγι, υπήρχε μία έκταση που λειτουργούσε ως ιχθυοτροφείο. Από τον συνοικισμό των ψαράδων που διέμεναν εκεί σχηματίστηκε, πιθανώς στις αρχές του 17ου αιώνα, ένα μικρό ναυτικό κέντρο, το οποίο μέσα σε λίγες δεκαετίες εξελίχθηκε σε σημαντικό εμπορικό λιμάνι.

Στη διάρκεια του επόμενου αιώνα, η εξέλιξη του Μεσολογγίου υπήρξε εντυπωσιακή, αφού τοπικά καράβια διέσχιζαν όχι μόνο το Ιόνιο και τις ελληνικές θάλασσες αλλά και τα ύδατα της ανατολικής και της δυτικής Μεσογείου και του Ατλαντικού, μεταφέροντας εμπορεύματα και αναπτύσσοντας αξιοσημείωτη διαμετακομιστική δραστηριότητα, στο πλαίσιο του οικονομικού ανταγωνισμού μεταξύ Γαλλίας – Αγγλίας και άλλων Ευρωπαϊκών κρατών.

Το 1726 ιδρύθηκε στο Μεσολόγγι το υποπροξενείο της Βενετίας, με πρώτο πρόξενο τον Σπυρίδωνα Μπαρότση από Νάξο. Εκείνη την περίοδο οι Μεσολογγίτες διέθεταν περισσότερα από εβδομήντα πλοία, εκ των οποίων τα δύο τρίτα είχαν ναυπηγηθεί σε ντόπια καρνάγια. Το 1746 έκθεση του Γάλλου προξένου της Άρτας, αναφέρεται σε πλήρη κυριαρχία των εμπορικών πλοίων του Μεσολογγίου στα λιμάνια του Ιονίου. Νέα έκθεση του προξένου το 1761 αναφέρει ότι η εμπορική δραστηριότητα των Μεσολογγιτών, είχε σχεδόν αφανίσει από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης τη Βενετική ναυτιλιακή δύναμη. Τα ναυτιλιακά και εμπορικά ενδιαφέροντα δεν εμπόδισαν τους κατοίκους του Μεσολογγίου να συμμετέχουν και σε εξεγέρσεις εναντίον των Τούρκων, θέτοντας ταυτόχρονα σε κίνδυνο τον πλούτο και την ειρηνική ανάπτυξη της πατρίδας τους. Με την έκρηξη της επανάστασης του 1770 (Ορλοφικά) συγκροτήθηκε στο Μεσολόγγι προσωρινή επαναστατική κυβέρνηση υπό την αρχηγία του λογίου Παναγιώτη Παλαμά. Οι συνέπειες αυτής της ενέργειας ήταν δραματικές, αφού τον Απρίλιο του ιδίου έτους ο στόλος του Μεσολογγίου καταστράφηκε, η πόλη πυρπολήθηκε και οι Μεσολογγίτες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να καταφύγουν στα Επτάνησα.

Μετά τη λήξη των εχθροπραξιών, οι κάτοικοι επέστρεψαν στο Μεσολόγγι, ανοικοδόμησαν την πόλη τους και επανίδρυσαν τον στόλο τους, ο οποίος δοκιμάστηκε ακόμη μία φορά στα χρόνια του Αλή Πασά. Το 1806 η συνολική δύναμη του στόλου περιλάμβανε 12 τρικάταρτα και 13 μικρότερα πλοία. Στο Μεσολόγγι σημειώθηκε μεγάλη πνευματική κίνηση, στην οποία πρωτοστάτησε ο Παναγιώτης Παλαμάς, ο γιος του Γρηγόριος και το πλήθος των διδασκάλων και των μαθητών της περίφημης Παλαμαϊκής Σχολής της πόλης. Το 1819 ο Ιωάννης Παπαρηγόπουλος πέρασε από την Πάτρα στο Μεσολόγγι όπου και μύησε στη Φιλική Εταιρεία τους αρματολούς του Ζυγού και αρκετούς διακεκριμένους Μεσολογγίτες. Στις 5 Μαΐου 1821 ο οπλαρχηγός της περιοχής Δημήτριος Μακρής κατέλαβε τη σκάλα του Μαυρομματίου και αιφνιδίασε το τουρκικό απόσπασμα που μετέφερε χρήματα φορολογιών από την Ναύπακτο προς την Κωνσταντινούπολη. Λίγες ημέρες αργότερα έφθασαν στο Μεσολόγγι οι άνδρες του Μακρή και μετά από συνεννόηση με τους προκρίτους της πόλης Παλαμά – Καψάλη – Τρικούπη – Γουλιμή – Δεληγεώργη – Στάικο κ.α. κήρυξαν την επανάσταση και στη Δυτική Ελλάδα που έληξε στις 10 Απριλίου 1826 με την ηρωική έξοδο των ελεύθερων πολιορκημένων Μεσολογγιτών.

Πρώτη και Δεύτερη Πολιορκία του Μεσολογγίου

Το καλοκαίρι του 1822 ο νικητής της μάχης του Πέτα Μεχμέτ-Ροσίτ πασάς ή Κιουταχής και ο Ομέρ Βρυώνης προέλασαν στη Δυτική Στερεά Ελλάδα και στα τέλη Οκτωβρίου έφτασαν χωρίς να βρουν αντίσταση έξω από το Μεσο-

«Χρήστος Καψάλης»
Πολυχρόνης Λεμπέσης, 1881

[Οδυσσέας Μαρούλης (1878 – 1956)], Ανάγλυφος τοπογραφικός χάρτης της οχύρωσης του Μεσολογγίου κατά την τελευταία πολιορκία.

λόγγι και άρχισαν την πολιορκία του. Παράλληλα τρία τουρκικά πολεμικά διέκοψαν την επικοινωνία της πόλης με τη θάλασσα. Οι Κίτσος Τζαβέλας, Μάρκος Μπότσαρης και Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος κλείστηκαν στο Μεσολόγγι και οργάνωσαν την άμυνά του. Η φρουρά αριθμούσε μόλις 360 άνδρες και οι τροφές και τα πολεμοφόδια έφταναν για έναν περίπου μήνα. Οι Έλληνες άντεξαν στις επιθέσεις του εχθρού και άρχισαν διαπραγματεύσεις με τον Ομέρ Βρυώνη, προσπαθώντας να κερδίσουν χρόνο, ώσπου στις 8 Νοεμβρίου, 7 υδραίικα πλοία έλυσαν την πολιορκία από τη θάλασσα και αποβίβασαν στο Μεσολόγγι τρόφιμα, πολεμοφόδια και 1.700 Πελοποννήσιους με αρχηγούς τους Πετρομπέη Μαυρομιχάλη, Κανέλο Δεληγιάννη και Ανδρέα Ζαΐμη. Εξαγριωμένοι οι Τούρκοι για τον εμπαιγμό, άρχισαν πάλι τις επιθέσεις τους, άλλα το Μεσολόγγι προέβαλε ισχυρή αντίσταση. Τελικά οι Τούρκοι επέλεξαν ως μέρα γενικής επίθεσης τα ξημερώματα των Χριστουγέννων, πιστεύοντας ότι οι Χριστιανοί θα βρίσκονταν στις εκκλησίες. Τα σχέδιά τους όμως έγιναν γνωστά από τον Έλληνα ακόλουθο του Ομέρ Βρυώνη, Γιάννη Γούναρη, ο οποίος θυσίασε τη γυναίκα και τα παιδιά του που κρατούνταν όμηροι στα Γιάννενα για χάρη της πατρίδας. Έτσι οι πολιορκημένοι περίμεναν τους Τούρκους, τους οποίους υποδέχθηκαν με πυκνούς πυροβολισμούς. Η επίθεση κράτησε τρεις ώρες και κατέληξε σε συντριβή των επιτιθέμενων, που έχασαν 500 άνδρες, ενώ οι Έλληνες είχαν μόνο 4 νεκρούς.

Τρίτη Πολιορκία και πτώση του Μεσολογγίου

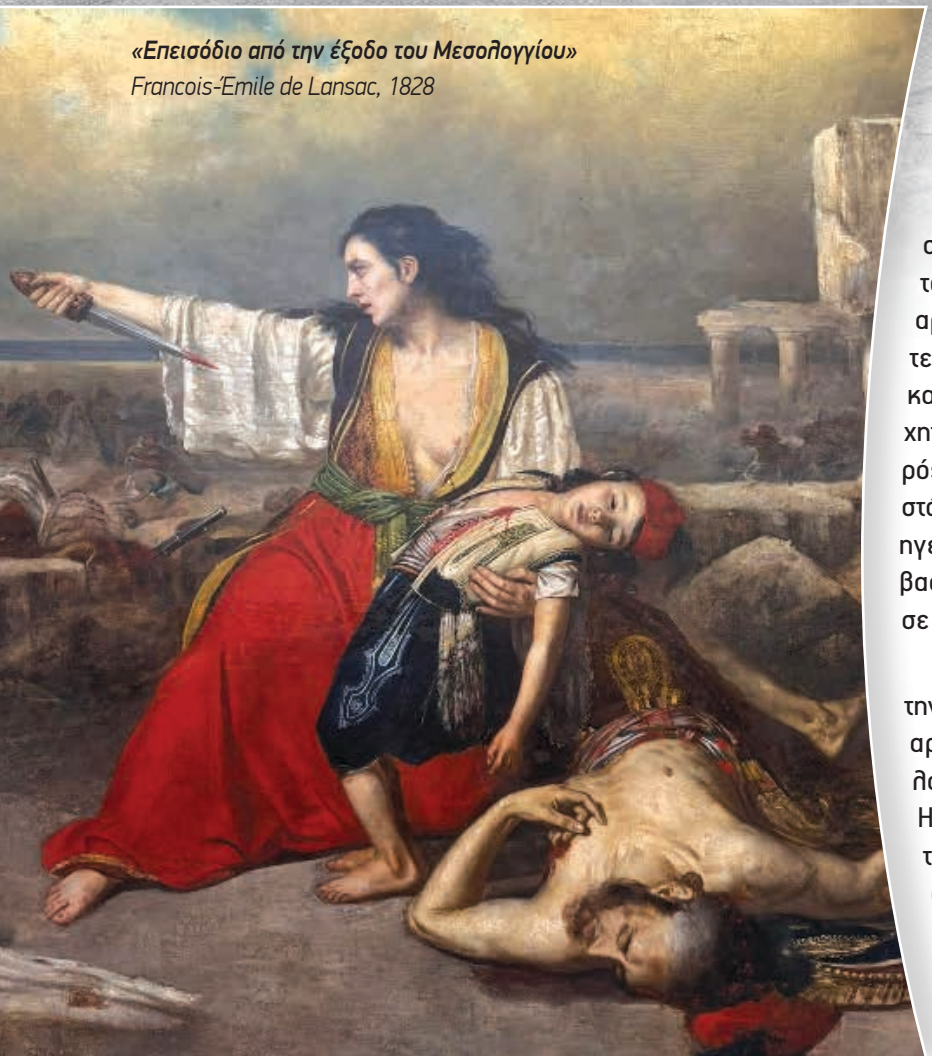
Απρίλιος 1825 – Απρίλιος 2026

Η εκκαθαριστική επιχείρηση που ανέλαβε ο Ιμπραήμ στο Μοριά συνδυάστηκε επιτελικά με ανάλογη εκστρατεία στη Δυτική Στερεά Ελλάδα, ώστε το κτύπημα κατά της Ελληνικής Επανάστασης να καταστεί καίριο. Την ευθύνη για την εκστρατεία στη Δυτική Στερεά ανέλαβε ο Ρεσίτ Μεχμέτ Κιουταχής, ένας από τους καλύτερους στρατιωτικούς που διέθετε τότε η Τουρκία, ο οποίος μετά την πτώση του Αλή Πασά βρέθηκε στα Γιάννενα, όπου μέσα σε τρεις μήνες κατόρθωσε να στρατολογήσει 35.000 άνδρες χωρίς μέχρι τότε, η ανίκανη και σπαρασσόμενη Ελληνική Κυβέρνηση να έχει συνειδητοποιήσει τον κίνδυνο όπου διαγραφόταν στην Στερεά με τον Κιουταχή και στον Μοριά με τον Ιμπραήμ. Κι όταν αποφάσισε να πάρει διοικητικές αποφάσεις ήταν πολύ αργά, καθώς ο Κιουταχής ζύγωνε στο Μεσολόγγι τη στιγμή που η πόλη του Μεσολογγίου ήταν ανεφοδίαστη σε πολεμοφόδια, τρόφιμα και δεν διέθετε επαρκή φρουρά ικανή να κρατήσει το βάρος ισχυρών επιθέσεων σε μία μακρά πολιορκία.

Περί το τέλος Απριλίου 1825, ο Κιουταχής στρατοπεδεύει μπροστά στο Μεσολόγγι και αρχίζει η πολιορκία του. Εκτός από τις ισχυρές του δυνάμεις διαθέτει και δίκτυο πληροφοριών για την κατάσταση στην πόλη που στηρίζεται κυρίως στους Άγγλους. Η αγγλική κορβέτα «Pos» που με κυβερνήτη τον Άμποτ ναυλοχούσε στα νερά του Μεσολογγίου, συγκεντρώνει πληροφορίες στρατιωτικού περιεχομένου για τον Κιουταχή. Το ίδιο και ο μισέλληνας Άγγλος

Αρχηγός των όπλων του Μεσολογγίου διορίσθηκε ο Νικόλαος Στουρνάρης

«Επεισόδιο από την έξοδο του Μεσολογγίου»
Francois-Emile de Lansac, 1828

πρόξενος στην Πάτρα, Γκρην. Όλες οι προϋποθέσεις είναι ευμενείς για τον εχθρό και δυσμενέστατες για τους πολιορκημένους. Ό,τι όμως δεν έκανε η πτοημένη κυβέρνηση των Υδραίων, πραγματοποιείται από τον πατριωτισμό των Ελλήνων καπεταναίων και από τον έρωτα προς την ελευθερία ορισμένων Φιλελλήνων. Μέσα στον πρώτο μήνα της πολιορκίας και πριν το εχθρικό μπλόκο γίνει αδιαπέραστο από στεριά και θάλασσα, σπεύδουν με τις δυνάμεις τους στο Μεσολόγγι για να ενισχύσουν την άμυνά του οι Ανδρέας Ίσκας – Νότης Μπότσαρης – Βλαχόπουλος – ο Φιλέλληνας αρχιπυροβολητής Σίλτζεμπεργκ, ο Πολωνός χιλίαρχος Τζαρτζάφσκι. Αργότερα φθάνουν οι Λάμπρος Μπέικος, ο Γιώργης Κίτσος και άλλοι. Στα μέσα του καλοκαιριού του 1825, η φρουρά των υπερασπιστών φτάνει στις 3.600 μαχητές μαζί με Αρβανίτες, Βούλγαρους, Σέρβους και Μαυροβουνιώτες. Ο οχυρός περίβολος της πόλης δεν παρέχει την εγγύηση μιας μακράς άμυνας. Ωστόσο οι πολεμιστές αντιμετωπίζουν μέρα και νύχτα τον εχθρό. Στρατιωτική ηγεσία και μαχητές αντιλαμβάνονταν ότι η νικηφόρα άμυνα της πόλης ήταν βασικό στοιχείο για τη διατήρηση της φλόγας της επανάστασης που κινδύνευε σε όλα τα μέτωπα.

Αρχές Ιουλίου του 1825 οι πολιορκητικές δυνάμεις του Κιουταχή δέχονταν την επικουρία μεγάλης ναυτικής δύναμης του τουρκικού στόλου υπό τον ναύαρχο Τοπάλ, που αναλαμβάνει να ολοκληρώσει την πολιορκία από τη θάλασσα. Παράλληλα ο στόλος κουβάλησε άφθονα εφόδια στους πολιορκητές. Η αποκοπή του θαλασσινού δρόμου δυσχεραίνει πλέον σημαντικά τη θέση των αμυνομένων. Τα πολεμοφόδια είναι λιγοστά καθώς και το ψωμί. Ο Κιουταχής ξέροντας τη δύσκολη κατάσταση των πολιορκημένων, από πλη-

ροφορίες Άγγλων κατασκόπων, προτείνει παράδοση χωρίς όρους. Οι πολιορκημένοι αντίθετα προσπαθούν να πετύχουν 20ήμερη ανακωχή ελπίζοντας ότι η χαλάρωση των μέτρων θα επέτρεπε ίσως στον ελληνικό στόλο να ανεφοδιάσει την πόλη. Ο Κιουταχής, εμπειροπόλεμος στρατιωτικός, απέρριψε τις προτάσεις περί ανακωχής και ζητάει άμεση περί παράδόσεως ή όχι. Στις 14 Ιουλίου 1825 συγκαλείται μεγάλη σύσκεψη στο Μεσολόγγι, στην οποία μετείχαν αντιπρόσωποι των μαχητών, του πληθυσμού και του κλήρου για να πάρει τη μεγάλη απόφαση.

Μέσα σ' ένα κλίμα υψηλής πατριωτικής και αγωνιστικής έξαρσης, η σύναξη αποφασίζει την άμυνα μέχρι εσχάτων. Η απόφασή τους γνωστοποιείται στον Κιουταχή και αυτός αποφασίζει γενική επίθεση, η οποία κράτησε μέχρι το τέλος Ιουλίου του 1825 με μεγάλες απώλειες στον στρατό του Κιουταχή, ο οποίος αναγκάστηκε να σταματήσει προσωρινά την επίθεση για να συνέλθει και να συμπληρώσει τα κενά στον στρατό του. Η πανωλεθρία του Κιουταχή ανεβάζει ραγδαία το ηθικό των πολιορκημένων, παρά τη μεγάλη πείνα που έχει πέσει στην πόλη. Στις 4 Σεπτεμβρίου στήνουν μία θανάσιμη παγίδα στους Τούρκους. Ανατινάζουν πρώτα ένα μικρό λαγούμι, ώστε να δημιουργηθεί η εντύπωση στους πολιορκητές ότι επίκειται έξοδος στο σημείο εκείνο. Μεγάλες δυνάμεις Τούρκων σπεύδουν εκεί ώστε να την εμποδίσουν, οπότε πυροδοτείται ένα μεγάλο λαγούμι που ήταν σκαμμένο σε μεγάλη έκταση κάτω από το έδαφος που πατούσαν οι πολιορκητές. Τα θύματα των Τούρκων ήταν πολλά. Ο Κιουταχής αναγκάζεται πλέον να εγκαταλείψει κάθε μορφής επίθεσης και να περιοριστεί στο να διατηρεί άγρυπνα την πολιορκία.

Στις αρχές Σεπτεμβρίου ο Κιουταχής στέλνει στο Μεσολόγγι τον αρχηγό

«Κίτσος Τζαβέλλας»
Λιθογραφία Κ. Krazeisen

«Ο Ιμπραήμ Πασάς»
Charles Philippe Larivière's

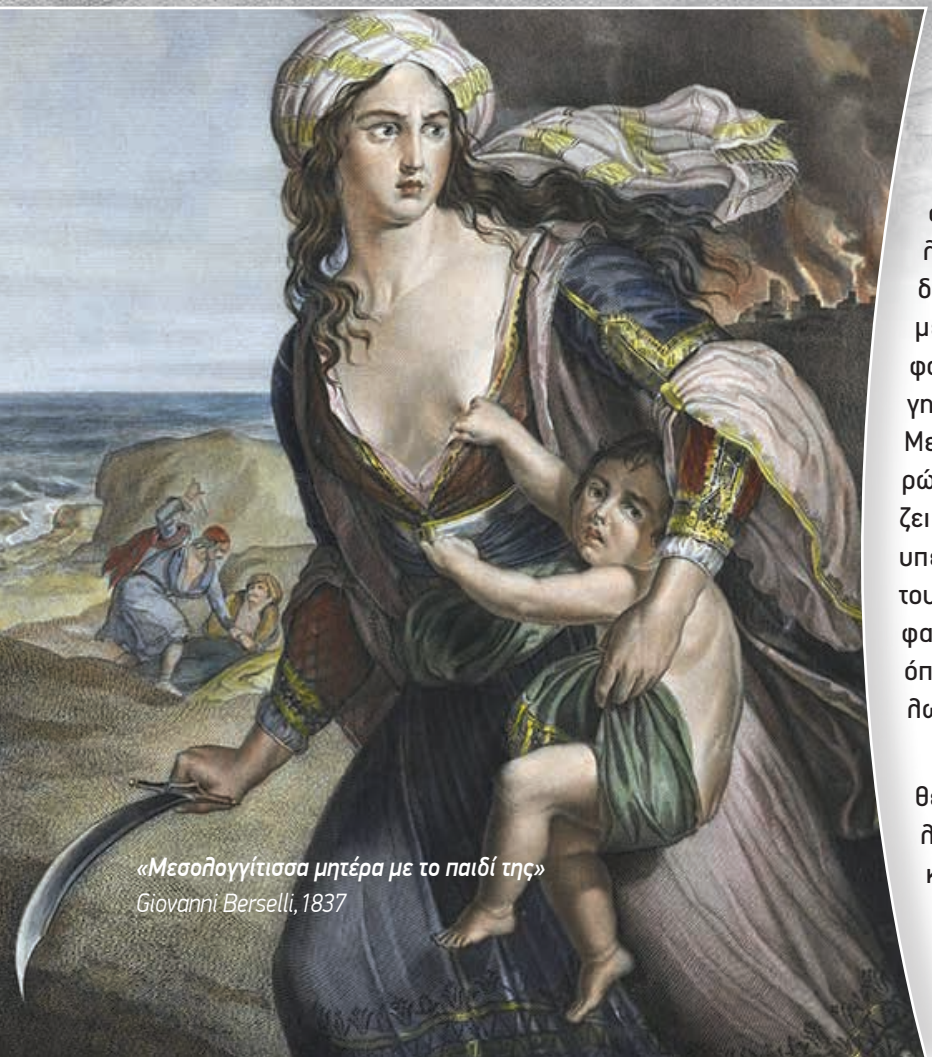
των Αλβανών πολεμιστών, που πολεμούσαν στο πλευρό του, να μεταφέρει στους πολιορκημένους τους όρους του. Ο Αλβανός πολέμαρχος ακούγοντας την απόφαση των πολιορκημένων να πέσουν μέχρι ενός, συγκινήθηκε βαθιά και δηλώνει ότι η τιμή και η παλληκαριά δεν του επιτρέπει να μάχεται εναντίον τέτοιων ηρώων. Γυρίζει στο στρατόπεδο του Κιουταχή, του ανακοινώνει την απόφασή του και την άλλη μέρα, αφού συγκέντρωσε τους τέσσερις χιλιάδες πολεμιστές του, ξεδίπλωσε τα μπαϊράκια του και υπό τις επευφημίες των πολιορκημένων, που παρακολουθούσαν από τις ντάπιες, εγκατέλειψε τον Κιουταχή και τράβηξε για την πατρίδα του. Περί τα μέσα του Σεπτέμβρη, ο Καραϊσκάκης, που παρενοχλούσε απ έξω τους πολιορκητές, κατόρθωσε να προωθήσει προς το Μεσολόγγι λίγα πολεμοφόδια και τρόφιμα. Το ηθικό των αγωνιστών χαλυβδώθηκε ύστερα απ' αυτή την επιτυχία. Στα τέλη του Σεπτέμβρη ο Καραϊσκάκης κατόρθωσε να πατήσει τον Κραβασαρά (Αμφιλοχία). Στα χέρια του πέφτουν πλήθος τουρκικά πολεμοφόδια και λάφυρα. Ο αγώνας παίρνει τροπή αποφασιστική υπέρ των πολιορκημένων, ενώ ο Κιουταχής υφίσταται διαρκή διαρροή στις γραμμές του, ως το σημείο από τους 35.000 πολιορκητές του Μεσολογγίου, να του μείνουν στα μέσα Οκτωβρίου μόνο 8.000. Αποτέλεσμα της αποτυχίας των Τούρκων ήταν να χαλαρώσουν τα αρχικά μέτρα του μπλόκου. Ο Κιουταχής αναγκάζεται ν' αποσυρθεί μακριά από τις ντάπιες του Μεσολογγίου στο γενικό του στρατόπεδο, οπότε οι Έλληνες καπεταναίοι που τον παρενοχλούσαν απ' έξω, βρίσκουν την ευκαιρία να εφοδιάσουν την πόλη, από τη μεριά της λιμνοθάλασσας, με μερικά τρόφιμα και πολεμοφόδια. Την αποφασιστική αυτή στιγμή η κεντρική εξουσία έχασε τη μοναδική ευκαιρία να συγκεντρώσει δυνάμεις

και να συντρίψει τον καταπονημένο Κιουταχή. Κι όχι μόνο αμέλησε το πολεμικό της καθήκον, αλλά δεν εφρόντισε τουλάχιστο να εφοδιάσει επαρκώς τους πολιορκημένους με τρόφιμα και πολεμοφόδια, ώστε ν' αντέξουν νικηφόρα ως το τέλος. Ο Κιουταχής, βλέποντας ότι απότυχε παταγωδώς στην αποστολή του, αναγκάζεται, προφανώς ύστερα από πιέσεις της Πόλης, ν' απευθυνθεί περί τα τέλη του Οκτώβρη 1825, στον Ιμπραήμ Πασά και να ζητήσει τη στρατιωτική του βοήθεια.

Στις 10 Δεκεμβρίου 1825, ο Ιμπραήμ φτάνει με πλοία μπροστά στο Μεσολόγγι και αποβιβάζει 17.000 εμπειροπόλεμους πολεμιστές του. Βγαίνει στο στρατόπεδο και επιθεωρεί τις οχυρώσεις του Μεσολογγίου. Ένα περιφρονητικό χαμόγελο σε βάρος του Κιουταχή πλανιέται στα χείλη του και όταν κοιτάζει με το κιάλι το χωματένιο ανάχωμα απορεί «Αυτός ο φράχτης σας εμπόδισε να πατήσετε το Μεσολόγγι;»λέει. Σε λίγο θα αποκτήσει κι αυτός πικρή εμπειρία πόσο κοστίζει ο «φράχτης» σε αίμα στους επιτιθέμενους. Ο κίνδυνος τώρα για το Μεσολόγγι διαγράφεται θανάσιμος. Η κυβέρνηση των Υδραίων κοτζαμπάσηδων, ανίκανη να εκτιμήσει σοβαρά την κατάσταση, αντί να συγκεντρώσει στο σημείο εκείνο το σύνολο των διαθέσιμων δυνάμεων, αφού άλλωστε η ύπαρξη του Μεσολογγίου ήταν σύμφυτη με την ύπαρξη της Επανάστασης, καταστρώνει παράφρονα και απίθανα στρατιωτικά σχέδια σε άλλους τομείς.

«Ο όρκος των Μεσολογγίων»
έργο του Louis Benjamin Marie Devouges (1828)

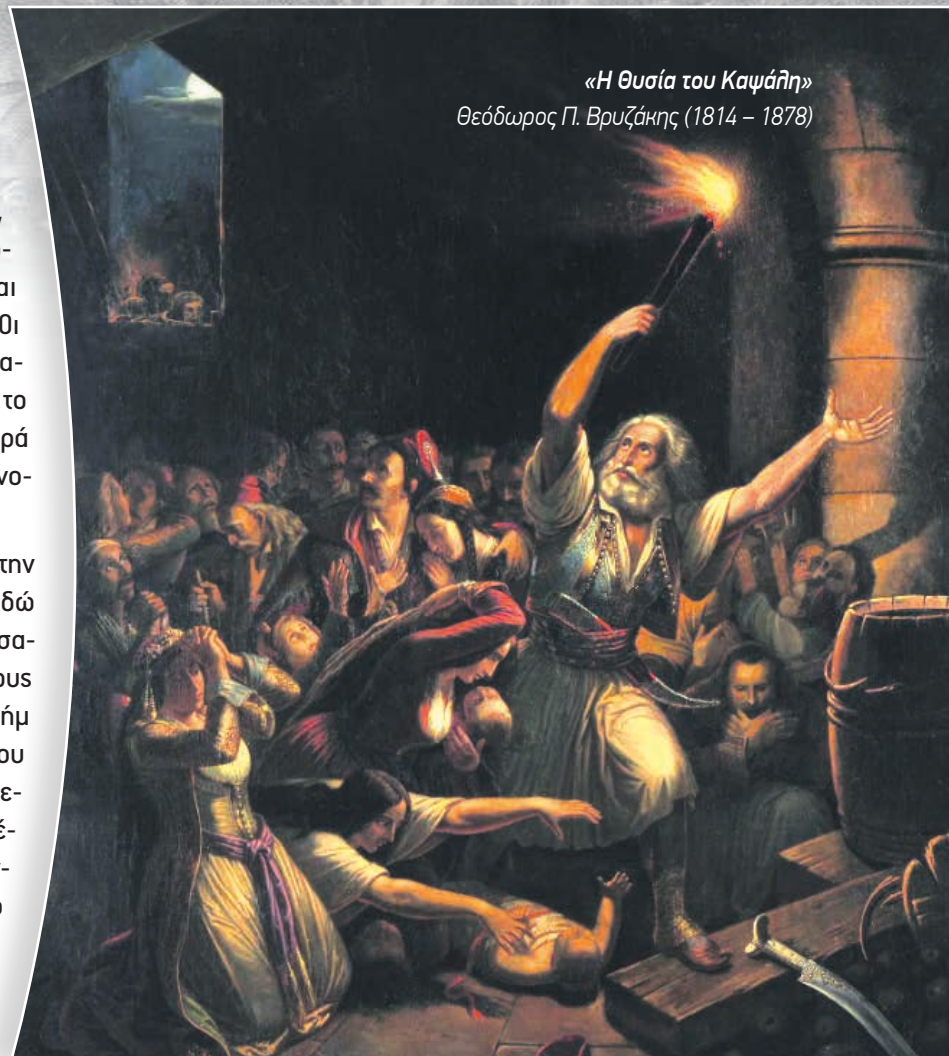
«Μεσολογγίτισσα μητέρα με το παιδί της»
Giovanni Berselli, 1837

Με τον ερχομό των δυνάμεων του Ιμπραήμ, ο κλοιός γύρω από το Μεσολόγγι σφίγγει και πάλι ασφυκτικά. Τώρα το πυροβολικό των πολιορκητών είναι πολυπληθέστερο, πιο εύστοχο που βάλει νύχτα-μέρα. Ο πόλεμος των λαγουμιών επαναλαμβάνεται αμείλικτος. Ο Ιμπραήμ με το στρατιωτικό του δαιμόνιο, πείθεται ότι δεν είναι τόσο εύκολη υπόθεση η άλωση της πόλης και η καταβολή των ηρωικών υπερασπιστών του. Πριν, λοιπόν, θυσιάσει τα στρατεύματά του, αποφασίζει να προτείνει την παράδοση της πόλης. Στις διπλωματικές του αυτές ενέργειες χρησιμοποιεί σαν μεσολαβητή τον Άγγλο αρμοστή των Ιονίων Φρειδερίκο Άνταμ. Κι αυτή τη φορά, όπως επί Κιουταχή, η φρουρά αρνείται περήφανα κάθε συνθηκολόγηση. Πειραγμένος ο Ιμπραήμ από τη σθεναρή στάση των υπερασπιστών του Μεσολογγίου, διατάσσει σαν πρώτο μέτρο αδιάκοπο σφυροκόπημα των οχυρών και της πόλης με όλο το πυροβολικό του, μέρα και νύχτα. Το Μεσολόγγι ζει ώρες κόλασης. Η τακτική του προοιωνίζεται γενική επίθεση γι' αυτό και οι υπερασπιστές του Μεσολογγίου, με την αποκτημένη πλέον πολύτιμη πείρα τους, οργανώνονται ανάλογα. Ένα σώμα από 250 εκλεκτούς μαχητές με κεφαλή τον Κίτσο Τζαβέλα, αναλαμβάνει το ρόλο ταχυκίνητων «κομάντος», όπως θα λέγαμε σήμερα, με προορισμό να σπεύσει στο σημείο που θα εκδηλωθεί αιφνιδιαστικά το βάρος της πρώτης επίθεσης του εχθρού.

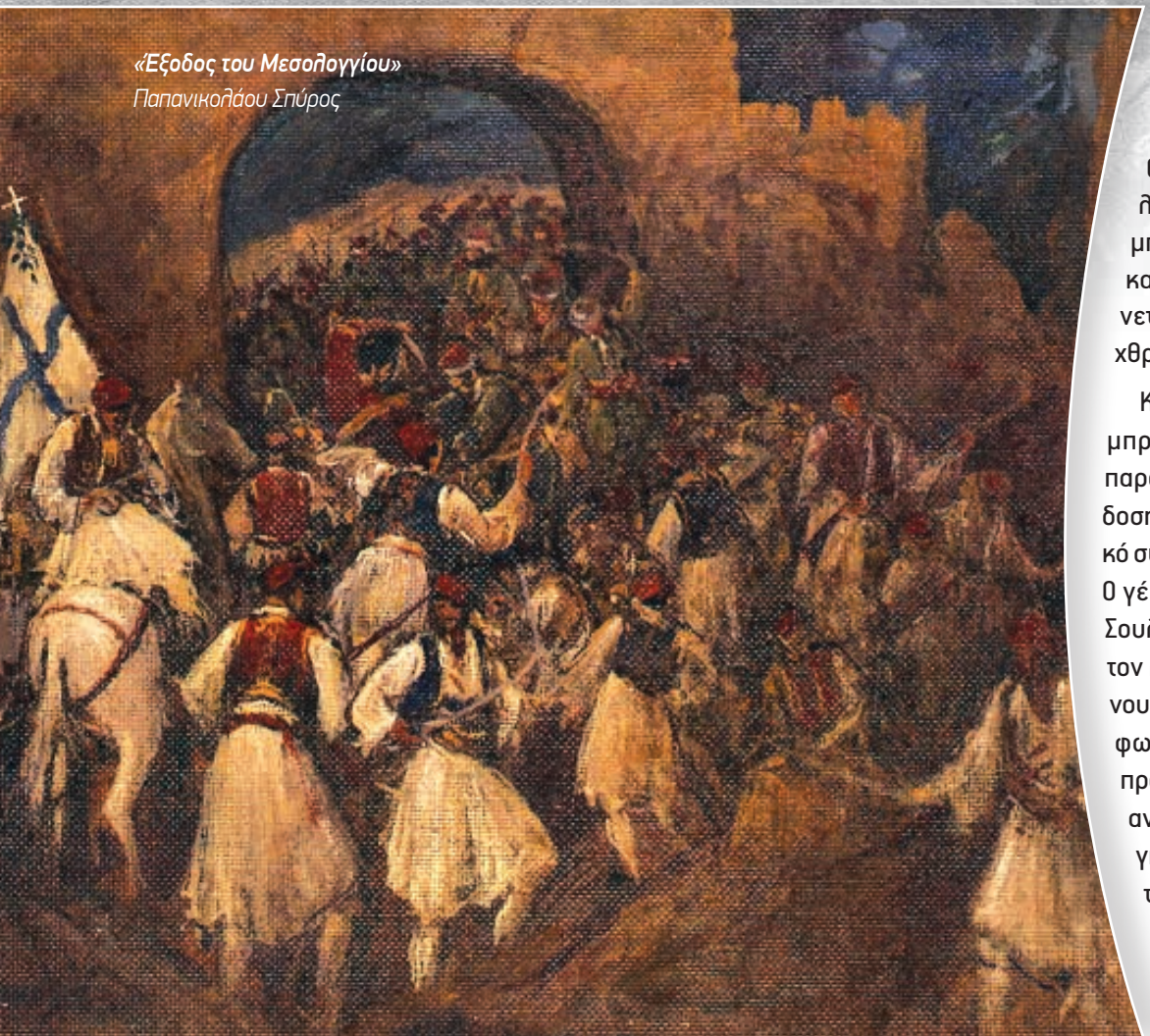
Στις 16 Φεβρουαρίου 1826 αρχίζει πράγματι η αναμενόμενη σφοδρή επίθεση των δυνάμεων του Ιμπραήμ κατά του Μεσολογγίου. Κατά αλλεπάλληλα κύματα ο εχθρός εφορμά σ' όλο το μήκος του αναχώματος, αλλά αποκρούεται αποφασιστικά και σ' όλη τη γραμμή. Πολύτιμο ρόλο στην επιχείρηση της άμυνας έπαιζε το σώμα του Κίτσου Τζαβέλα, που έσπευδε

στα επικίνδυνα σημεία όπου οι επιθέσεις δημιουργούσαν αιχμές και τις τσάκιζε καίρια. Ως το απόγευμα, το πρώτο κύμα της επίθεσης είχε συντριβεί. Έξαλλος από τη λύσσα του ο Ιμπραήμ διατάσσει και νέα σφοδρή επίθεση, που είχε την τύχη της πρώτης. Μπροστά στην πρώτη αυτή σημαντική του αποτυχία, ο Ιμπραήμ αρχίζει να μελετά στρατηγικά από την αρχή το πρόβλημα. Η χαλαρή πολιορκία από την πλευρά της θάλασσας, που επέτρεπε κατά καιρούς στα ελληνικά καράβια να σπάζουν μεμονωμένα το μπλόκο και να εφοδιάζουν στοιχειωδώς τη φρουρά σε τρόφιμα και πολεμοφόδια, ήταν από τα βασικά ελαττώματα του σχεδίου επίθεσης. Οι Άγγλοι και οι Γάλλοι στρατιωτικοί που υπηρετούσαν τις δυνάμεις του Ιμπραήμ του είχαν επισημάνει το γεγονός. Γι' αυτό, αποφασίζει να καταστήσει το μπλόκο αδιάσπαστο και από την πλευρά της θάλασσας και οργανώνει σειρά επιθέσεων στα σημεία στήριξης της άμυνας των πολιορκημένων στη λιμνοθάλασσα.

Στις 22 Φεβρουαρίου 1826 παίρνει το νησάκι Βασιλάδι και επεκτείνει την επίθεσή του στην Φοινικιά και το Ντολμά. Αν όμως πέτυχε στο Βασιλάδι, εδώ αποτυχαίνει. Η φρουρά με ηρωικές εξόδους και σφοδρές αντεπιθέσεις, τσακίζει κυριολεκτικά τα αιγυπτιακά στρατεύματα, πιάνει πολλούς αιχμαλώτους και πέφτουν στα χέρια της πολεμοφόδια και λάφυρα. Και πάλι ο Ιμπραήμ σταματά προσωρινά τις επιθέσεις και για δεκαπέντε μέρες, ως τα μέσα του Μάρτη, περιορίζεται σε σφυροκόπημα πυροβολικού. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ των «Ελληνικών Χρονικών» της αγωνιστικής εφημερίδας που έβγαζε ο Φιλέλληνας Ελβετός γιατρός Μάγερ, στο πολιορκημένο Μεσολόγγι μέσα στο δεκαπενθήμερο εκείνο έπεσαν από τα εχθρικά κανόνια πάνω

«Η Θυσία του Καψάλη»
Θεόδωρος Π. Βρυζάκης (1814 – 1878)

«Έξοδος του Μεσολογγίου»
Παπανικολάου Σπύρος

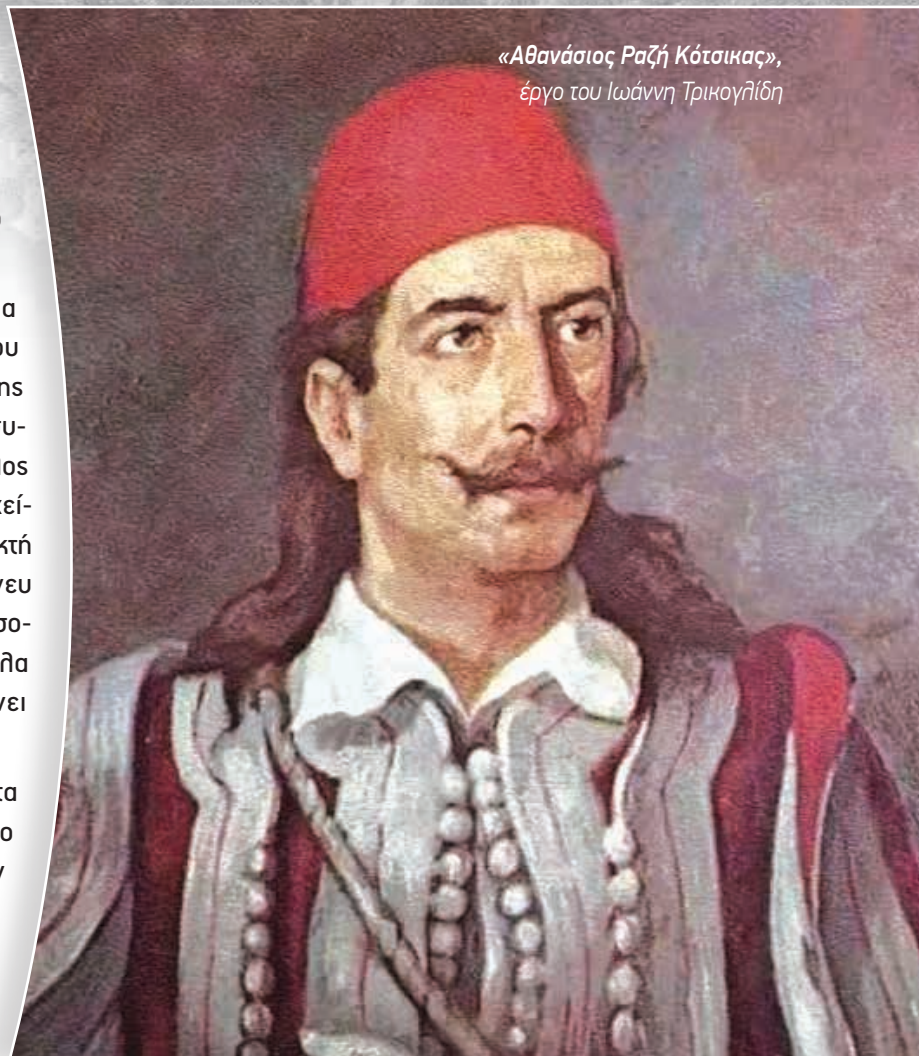
στο ανάχωμα, στις ντάπιες και στην πόλη κάπου 17.000 βόμβες και σιδερένιες μπάλες, σε όλη τη διάρκεια της πολιορκίας. Κοντά στους πολεμιστές, όλος ο πληθυσμός βρίσκεται στο ποδάρι, επανορθώνοντας στα αμυντικά έργα τις ζημιές του πυροβολικού, λιώνοντας σε πρόχειρα καμίνια τις εχθρικές μπάλες για να γίνουν βόλια από τους ειδικούς τεχνίτες και να σημαδέψουν τον επιδρομέα. Κι η πείνα γιγαντώνεται ολοένα μέσα στη φλεγόμενη από τη βολή του εχθρικού πυροβολικού ιερά πόλη.

Κατά τη διάρκεια του σφοδρού βομβαρδισμού, ο Ιμπραήμ θέλοντας να εκμεταλλευθεί τον ψυχολογικό παράγοντα, προτείνει στις 3 Μάρτη και πάλι όρους παράδοσης στους αμυνόμενους. Συγκαλείται έκτακτο πολεμικό συμβούλιο για να συζητήσει τις προτάσεις του εχθρού. Ο γέρο-Νότης Μπότσαρης, παλαίμαχος αγωνιστής των Σουλιώτικων πολέμων εναντίον του Αλή Πασά, παίρνει τον λόγο «Να βαστάξουμε» λέει. «Ένα χρόνο τώρα χύνουμε το αίμα μας και κερδίσαμε την υπόληψή μας. Συμφωνίες ό,τι ώρα θέλουμε τις κάνουμε από δική μας πρωτοβουλία». Ο απεσταλμένος του Ιμπραήμ λέει στην αντιπροσωπεία των μαχητών Νότη Μπότσαρη, Κοντογιάννη και Βαλτινό ότι ο πασάς δέχτηκε την εισήγησή του ν' αφήσει στους πολεμιστές τ' άρματά τους μετά

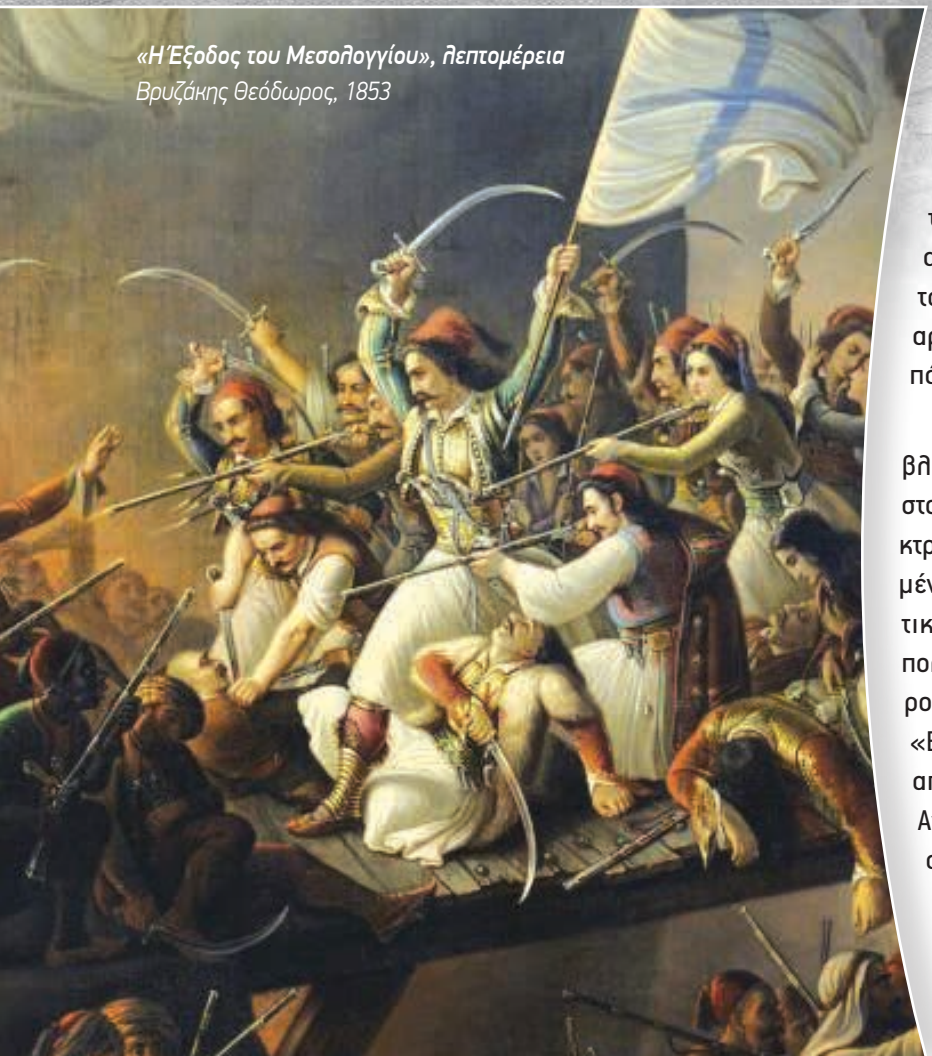
την παράδοση. Τότε σηκώνεται ο γέρο-Μπότσαρης τρέμοντας από θυμό «Στάσου!» του λέει. «Ξέρεις πότε μπορεί να μας χαρίσει τ' άρματά μας. Άμα τα πάρει! Ειδεμή όσο τα 'χουμε στο ζωνάρι μας τα ορίζουμε εμείς. Και δεν είναι στην εξουσία του να μας τα χαρίσει, μα να κοιτάξει πως θα φυλάξει και τα δικά του». Μετά την απόρριψη των όρων του Ιμπραήμ και την αποτυχία των διαπραγματεύσεων, ο πόλεμος συνεχίζεται πιο σκληρός, πιο άγριος.

Στις 25 Μαρτίου 1826 ο Ιμπραήμ με μικτό τουρκοαιγυπτιακό απόσπασμα υπό την ηγεσία του Κιουταχή, οργανώνει επίθεση στο νησάκι Κλείσοβα που το υπερασπίζει ολιγάριθμη φρουρά. Στην κρίσιμη στιγμή της ανάπτυξης της εχθρικής επίθεσης, επεμβαίνει ο Κίτσος Τζαβέλας με την ομάδα του και συντρίβει τους επιτιθέμενους, τραυματίζοντας και τον ίδιο τον Κιουταχή. Έξαλλος ο Ιμπραήμ, αναθέτει στον γαμπρό του Χουσεΐν Μπέη να επαναλάβει το εγχείρημα, αλλά σκοτώνεται ο τολμηρός μπέης Χουσεΐν πριν αποβιβαστεί στην ακτή του νησιού. Η πανωλεθρία των Τουρκοαιγυπτίων στην Κλείσοβα είναι άνευ προηγούμενου. Κάπου 2.500 είναι οι νεκροί και τα λάφυρα άφθονα. Το Μεσολόγγι πανηγυρίζει τη μεγάλη νίκη. Ό,τι όμως δεν μπόρεσαν να κάνουν τα όπλα και τα αλλεπάλληλα κύματα των εχθρικών επιθέσεων, άρχισε να το κάνει αργά και ύπουλα η πείνα.

Από τα μέσα Φλεβάρη τα τρόφιμα είχαν εξαντληθεί. Άρχισαν να σφάζουν τα μεταφορικά ζώα, αποσκελετωμένα κι αυτά, άλογα, μουλάρια, γαϊδούρια. Στο τέλος του Φλεβάρη ήρθε η σειρά των σκυλιών και των γατιών, όσα δεν είχαν υποκύψει φυσικά στον λοιμό. Στις αρχές του Μάρτη τα πράγματα φθάνουν

«Αθανάσιος Ραζή Κότσικας»,
έργο του Ιωάννη Τρικογλίδη

«Η Έξοδος του Μεσολογγίου», λεπτομέρεια
Βρυζάκης Θεόδωρος, 1853

στο απροχώρητο. Η επιτροπή βγάζει διαταγή να παραδώσουν όλοι οι κάτοικοι ό,τι έχουν κρυμμένο στα σπίτια τους για να μοιραστεί σε όλο τον λαό. Συγκεντρώνονται κάπου 1.200 οκάδες αλεύρι και λίγα φορτώματα κουκιά. Τα μοιράζουν με την κούπα σε κάθε άτομο. Είναι τα τελευταία τρόφιμα που δόθηκαν στον πληθυσμό. Από την επόμενη έρχεται η σειρά των αρουραίων. Η εφιαλτική αυτή κατάσταση της πείνας συνοδεύεται και από φρικτές αρρώστιες. Διάρροιες, εξάντληση, αβιταμινώσεις με πρηξίματα αδυνατίζουν τους οργανισμούς. Οι πιο αδύνατοι άρχισαν να πεθαίνουν αράδα. Για να μη μαθαίνει ο εχθρός τους θανάτους, αποφάσισαν να μη χτυπάνε τις καμπάνες. Κηδείες και ταφές γίνονται στα βουβά και στα κρυφά.

Από τις αρχές του Φλεβάρη η διευθυντική επιτροπεία του Μεσολογγίου, προβλέποντας το αδιέξοδο, είχε φυγαδεύσει κρυφά μία αντιπροσωπεία να πάει στο Ανάπλι (Ναύπλιο) και να ζητήσει άμεση βοήθεια από την κυβέρνηση, διεκτραγωδώντας της τη φοβερή κατάσταση. Έφτασαν στην περιβόητη και πτοημένη πρωτεύουσα της επανάστασης. που σπαρασσόταν από εσωτερικές πολιτικές διενέξεις και το πρώτο πράγμα που τους ρώτησαν οι ασυνείδητοι πολιτικάντηδες ήταν: «Με ποιον είμαστε κει κάτω» Με τον Κωλέττη ή τον Μαυροκορδάτο;» Έμειναν εμβρόντητοι οι μπαρουτοκαπνισμένοι Μεσολογγίτες. «Εμείς τέτοια πράγματα δεν ξέρουμε κει πάνω. Πολεμάμε μονάχα τον εχθρό», αποκρίθηκαν με οργή και αγανάκτηση. Τις μέρες που η επιτροπή έμεινε στ' Ανάπλι, μάζεψε πολλές υποσχέσεις βοήθειας από μέρους της κυβέρνησης, αλλά ουσιαστικά δεν έγινε απολύτως τίποτε.

Ο καιρός περνούσε και το Μεσολόγγι χαροπάλευε. Οργισμένοι οι αντι-

πρόσωποι αποφασίζουν να πάνε στο Άργος, όπου είχε συγκληθεί η Εθνοσυνέλευση για να βάλουν το ζήτημα απ' ευθείας μπροστά στην εθνική αντιπροσωπεία. Αλλά η εθνοσυνέλευση ήταν εικόνα και ομοίωση της κυβέρνησης των Υδραίων κοτζαμπάσηδων. «Έχετε δίκιο» είπαν αδιάφοροι στους Μεσολογγίτες. Τότε δεν βάσταξαν κι αυτοί κι άρχισαν τις φωνές «Φεύγουμε, λένε, και βροντοφωνάζουμε να τ' ακούσει το έθνος πως η κυβέρνηση αφήνει αβοήθητο το πολιορκημένο και πεινασμένο Μεσολόγγι». Η καταγγελία είχε τον αντίχτυπό της. Η κυβέρνηση τρέμοντας τη μελλοντική οργή του έθνους, δίνει αφειδώς υποσχέσεις στους Μεσολογγίτες και βγάζει από την κάσα 200.000 γρόσια και τους τα παραδίνει. Τα παίρνει ο Σπυρομήλιος, που μετείχε στην επιτροπή και φεύγει βιαστικά για την Ύδρα για να ναυλώσει υδραίικα καράβια να μεταφέρουν εφόδια στο Μεσολόγγι. Όμως οι ελεεινοί και απάτριδες, έδειξαν για άλλη μία φορά, ότι το συμφέρον τους το βάζαν πιο πάνω από τον κίνδυνο της πατρίδας. «Είναι λίγα τα λεφτά» λένε, «δεν μπορούμε». Με τα πολλά ο Σπυρομήλιος κατάφερε να κινήσει λιγοστά καράβια με πολεμοφόδια κι ένα καράβι φορτωμένο παξιμάδια. Ωστόσο ποτέ δεν έφτασαν τα φορτία αυτά στο πολιορκημένο Μεσολόγγι. Ήταν τόσο στενός ο ναυτικός αποκλεισμός του εχθρού, ώστε δεν μπόρεσαν να ζυγώσουν τα υδραίικα καράβια.

Το σχέδιο δράσης της εξόδου, που το αποδέχτηκαν ομόφωνα όλοι οι Μεσολογγίτες το καταγράφουμε εδώ γιατί είναι ένα από τα ιερότερα ντοκουμέντα του Ελληνικού Έθνους:

«Έξοδος Μεσολογγίου»
Ανδρέας Γεωργιάδης

«Εν ονόματι της Αγίας Τριάδας»

Βλέποντες τον εαυτόν μας, το στράτευμα και τους πολίτας εν γένει μικρούς και μεγάλους παρ΄ελπίδαν υστερημένους από όλα τα κατεπείγοντα αναγκαία της ζωής προ 40 ημέρας και ότι εκπληρώσαμεν τα χρέη μας ως πιστοί στρατιώται της πατρίδος εις την στενήν πολιορκίαν ταύτην και ότι, εάν μίαν ημέραν υπομείνωμεν περισσότερον, θέλομεν αποθάνει όρθιοι εις τους δρόμους όλοι. Θεωρούντες εκ του άλλου ότι μας εξέλιπεν κάθε ελπίς βοηθείας και προμηθείας, τόσον από την θάλασσαν καθώς και από την ξηράν ώστε να δυνηθώμεν να βαστάξωμεν, ενώ ευρισκόμεθα νικηταί του εχθρού, αποφασίσαμεν ομοφώνως:

Η έξοδός μας να γίνη βράδυ εις τάς δύο ώρας της νυκτός 10 Απριλίου, ημέρα Σάββατον καί ξημερώνοντας των Βαΐων, κατά το εξής σχέδιον, ή έλθη ή δεν έλθη βοήθεια...»

Α΄ Όλοι οι οπλαρχηγοί οι από την δάμπιαν [προμαχώνα] του Στορνάρη έως εις την δάμπιαν του Μακρή, με τους υπό την οδηγίαν των, μία κολώνα, να ριχθούν εις την δάμπιαν του εχθρού εις την ακρογιαλιάν, εις το δεξιόν. Η σημαία του στρατηγού Νότη Βότζιαρη θέλει μείνει ανοικτή, ως οδηγός του σώματος τούτου. Ο Στρατηγός Μακρής να την συνοδεύση με ειδήμονες, οπού γνωρίζουν τον τόπον.

Β΄ Όλοι οι οπλαρχηγοί οι από την δάμπιαν του Στρατηγού Μακρή έως εις την Μαρμαρούν με τους υπό την οδηγίαν των, μία κολώνα όλοι, να ριχθούν εις τον προμαχώνα αριστερά κατά των εχθρών. Ο Στρατηγός Μακρής, με την σημαίαν του ανοικτήν, θέλει είναι ο οδηγός του σώματος τούτου, αριστερά.

Δ΄ Κάθε οπλαρχηγός να σηκώνη τους στρατιώτας του ανά έναν από τον προμαχωνά του, ώστε ο τόπος να μείνη εύκαιρος έως εις την ύστερην ώραν.

Ε΄ Οι από την Μαρμαρούν, άμα σκοτειδιάση, να τραβηχθούν από ένας-ένας και να σταθούν εις την δάμπιαν του Χορμόβα.

ΣΤ΄ Ο Τζαβέλας, με όλον το βοηθητικόν σώμα, να μείνη οπισθοφυλακή. Αυτός με όλους θέλει περιέλθει όλον τον γύρον του φρουρίου να δώση την είδησιν εις όλους και να τους πάρη μαζί του.

Ζ΄ Το σώμα της Κλείσοβας, οδηγούμενον από τους οπλαρχηγούς του, να εξέλθη με τα πλοιάρια εις την μίαν της νυκτός, σιγανά, και άμα φθάση εις την ξηράν να σταθή έως εις τας 2 ώρας, όπου θα γίνη το κίνημα απ' εδώ, να κινηθή και αυτό.

Η΄ Ο τόπος, το σημείον της διευθύνσεώς μας, θέλει είναι ο Άγιος Σωσός. Οι οδηγοί θέλουν προσέχει να συγκεντρωθούμεν εκεί όλοι.

Θ΄ Οι λαγουμτζήδες να βάλουν εις τα φυτίλια φωτιά, λογαριάζοντες να βαστάξουν μετά την έξοδόν μας μία ώρα επέκεινα. Το ίδιον να οδηγηθούν και οι εις τας πυριτοθήκας ευρισκόμενοι ασθενείς και χωλοί. Ηξεύρομεν όλοι τον Καψάλην.

Ι΄ Επειδή θα πληγωθούν και πολλοί εξ ημών εις τον δρόμον, κάθε σύνδροφος χρεωστεί να τον βοηθή και να παίρνη και τ' άρματά του, και εάν δεν είναι εκ του ιδίου σώματος.

ΙΑ΄ Απαγορεύεται αυστηρώς κανένας να μη αρπάξη άρμα συνδρόφου του εις τον δρόμον, πληγωμένου ή αδυνάτου, αργυρούν ή σιδηρούν και φύγη. Όπου φανή τοιούτος, μετά την σωτηρίαν μας θέλει δίδει το πράγμα οπίσω και θέλει θεωρείσθαι ως προδότης.

ΙΒ΄ Οι φαμελλίται όλοι, άμα προκαταλάβουν τους δύο προμαχώνας αι άλλαι δύο κολώναις, θέλουν κινηθή αμέσως, ώστε να περιστοιχισθούν από την οπισθοφυλακήν.

ΙΓ΄ Κανένας να μη ομιλήση ή φωνάξη την ώραν τής εξόδου μας, έως ότου να πέση το δουφέκι εις το ορδί του Κιουταχή από την βοήθειαν οπού περιμένομεν και εάν, κατά δυστυχίαν, δεν έλθουν βοήθειαν οι όπισθεν, πάλιν θέλουν κινηθή αμέσως, όταν κινηθούν αι σημαίαι.

ΙΔ΄ Όσοι των αδυνάτων και πληγωμένων επιθυμούν να εξέλθουν και δύνανται, να ειδοποιηθούν από τα σώματά των τούτο.

ΙΕ΄ Τα μικρά παιδιά όλα να τα ποτίσουν αφιόνι (υπνωτικό) οι γονείς, άμα σκοτειδιάση.

ΙΣτ΄ Το μυστικόν [σύνθημα] θέλει το έχομεν: «Καστρινοί και Λογγίσιοι».

ΙΖ΄ Δια να ειδοποιηθούν όλοι οι αξιωματικοί το σχέδιον, επιφορτίζεται ο Νικόλας Κασομούλης, γραμματεύς του Στορνάρη, να περιέλθη από τώρα να τους το διαβάση, ιδιαιτέρως εις τον καθέναν. Εάν δε, εις αυτό το διάστημα, έξαφνα φανή ο στόλος μας, πολεμών και νικών, να μείνωμεν έως ότου ανταποκριθούμεν (συννενοηθούμε και πάλι).

Εν Μεσολογγίω, 10 Απριλίου 1826

Η ΕΞΟΔΟΣ

Όταν μέσα στο Μεσολόγγι έλειψε κάθε ελπίδα καθώς δεν υπάρχει πλέον ίχνος τροφίμων και ούτε πολεμοφόδια για την άμυνα, αποφασίζεται η λύση απελπισίας που είναι η έξοδος που ήταν η πρόταση της πολεμικής επιτροπής. Στην πρόταση της πολεμικής επιτροπής είναι σύμφωνοι όλοι οι μαχητές και ο πληθυσμός. Η έξοδος θα γινόταν με γενική επίθεση από τα μέσα κατά των πολιορκητών με το σπαθί στο χέρι. Σαν νύχτα της εξόδου ορίζεται η 8η προς 9η Απριλίου 1826, αλλά εξαιτίας μιας φοβερής νεροποντής αναβάλλεται για την 10η προς 11η του ιδίου μηνός.

Οι ετοιμασίες για την Έξοδο γίνονται με άκρα μυστικότητα απ' όλο τον πληθυσμό. Ετοιμάζοντας τ' άρματα, καίνε ό,τι δεν πρέπει να πέσει στα χέρια του εχθρού, διαλέγουν από το φτωχό νοικοκυριό τους ό,τι είναι απαραίτητο να πάρουν μαζί. Οι στρατιωτικοί καταρτίζουν με μυστικότητα επίσης το σχέδιο της Εξόδου. Θα κινήσουν δύο φάλαγγες. Η μία με τους πολεμιστές και η άλλη με τα γυναικόπαιδα που θα την πλαισιώνουν και θα την υπερασπίζουν ελαφρές ευκίνητες δυνάμεις. Οπισθοφυλακή ο Κίτσος Τζαβέλας με τους «κομάντος του». Μόλις θα πατούσαν οι πρώτες φάλαγγες τα ταμπούρια του εχθρού που θα ανατινάζονταν από τους λαγουμιτζήδες με το σύνθημα «εμπρός» θ' ακολουθούσε τρίτη φάλαγγα με οικογένειες αγωνιστών και αμάχους που θα τους υπεράσπιζαν οι συγγενείς τους. Γενικός τόπος συνάντησης το μοναστήρι του Αγίου Συμεώνος Β.Α. του Μεσολογγίου. Μνημειώδες για την ευψυχία του είναι το σχέδιο δράσης της εξόδου που το αποδέχτηκαν ομόφωνα όλοι οι Μεσολογγίτες.

«Η Έξοδος του Μεσολογγίου»
Βρυζάκης Θεόδωρος, 1853

«Οι εναπομείναντες της φρουράς του Μεσολογγίου τη στιγμή που βάζουν φωτιά στην πυριτιδαποθήκη για να ανατιναχθούν»
A. Jaquème,

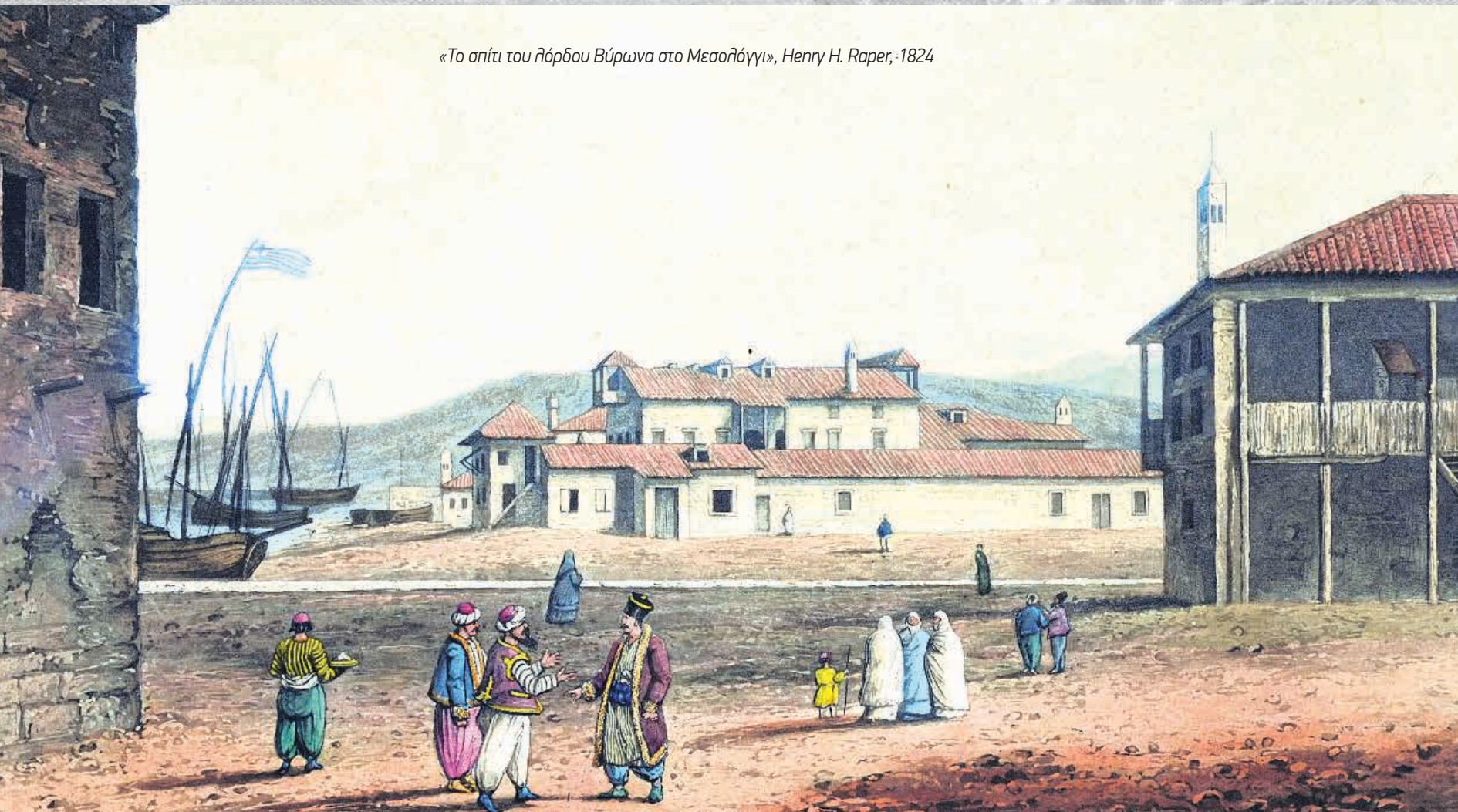
Τα πάντα ήταν έτοιμα για τη μεγάλη έξοδο. Το ηλιοβασίλεμα της 10ης Απρίλη οι πολιορκημένοι άκουσαν μία ομοβροντία πυροβολισμών από την κορφή του Ζυγού, του απέναντι βουνού στα Β.Α. του Μεσολογγίου. ήταν το σύνθημα ότι ένα σώμα του Καραϊσκάκη από 1.500 μαχητές ήταν έτοιμο να χτυπήσει τον εχθρό στα νώτα ευθύς και θ' άρχιζε η έξοδος.

Στην πόλη υπήρχαν 9.000 ψυχές συνολικά. Η φρουρά χωρίστηκε σε τρία σώματα και φτιάχτηκαν γέφυρες που θα ρίχνονταν πάνω από την τάφρο αφού προετοιμάστηκαν ανάλογα ανοίγματα στα αναχώματα. Στις 9 ακριβώς, οι ξύλινες γέφυρες τοποθετήθηκαν στα προκαθορισμένα σημεία και χίλιοι μαχητές πέρασαν αθόρυβα και κρύφτηκαν έξω από τους προμαχώνες. Ο Ιμπραήμ είχε πληροφορίες από πράκτορές τους, ότι ολόκληρος ο πληθυσμός θα επιχειρούσε έξοδο, αλλά δεν θέλησε να τις δεχθεί σαν αληθινές. Μόνο όταν άρχισε η έξοδος δημιουργήθηκε θόρυβος από τα βήματα των αμάχων πάνω στις ξύλινες γέφυρες, κινητοποιήθηκαν οι Τούρκοι και οι Αιγύπτιοι, αρχίζοντας συγκεντρωτικά πυρά μέσα στο σκοτάδι, στα σημεία όπου ακουγόταν ο θόρυβος. Το πλήθος αλαφιάστηκε, αλλά συνέχισε την έξοδό του με τάξη αξιόλογη. Όταν το πρώτο σώμα των αγωνιστών πέρασε τις γέφυρες μετά τους αμάχους, τότε οι κρυμμένοι έξω από το ανάχωμα ξιφούλκησαν και μαζί τους άλλους ενόπλους όρμησαν ακάθεκτοι με φοβερούς αλαλαγμούς εναντίον των Τούρκων. Την κρίσιμη εκείνη στιγμή που το σώμα του Νότη Μπότσαρη άνοιγε τον δρόμο με το γιαταγάνι προς το Μποχώρι, ο Κίτσος Τζαβέλας είχε εισχωρήσει στις γραμμές του εχθρού και ο Μακρής μάχονταν να πιάσει τον δρόμο της Κλεισούρας με αντικειμενικό σκοπό να συγκλίνουν, κατά το σχέδιο, και τα τρία σώματα προς την πλαγιά του Ζυγού, όπου το μοναστήρι του Αγίου Συ-

μεώνος ακούστηκε πάνω στις γέφυρες μία φωνή: Πίσω! Πίσω! Το πλήθος αυθόρμητα άλλαξε κατεύθυνση και ξαναμπήκε στην πόλη μαζί με το ένοπλο σώμα που είχε επωμιστεί καθήκοντα οπισθοφυλακής. Και ενώ ως εκείνη τη στιγμή η έξοδος είχε στεφθεί από ανέλπιστη επιτυχία, δημιουργήθηκε μία σύγχυση που εξασθένισε την ορμή της εξόδου και είχε σαν αποτέλεσμα να αυξηθεί αφάνταστα ο αριθμός των σφαγιασθέντων από τους Τούρκους στην Πόλη, μετά την είσοδο των δυνάμεων του Ιμπραήμ. Πολλοί ιστορικοί θέλησαν να θεωρήσουν την κραυγή σαν εκδήλωση προδοσίας, αλλά δεν είναι σωστό. Φαίνεται πως ο συνωστισμός στις ξύλινες γέφυρες έριξε μερικούς, στην τάφρο και για να αποφευχθεί ανατροπή κάποιοι φώναξαν «πίσω» ώστε ν' αποσυμφορηθούν οι γέφυρες, πράγμα που είχε τις μοιραίες συνέπειες που περιγράψαμε.

Οι τρεις φάλαγγες που πέρασαν είχαν τέτοια ορμή πλέον, ώστε δεν μπόρεσαν να τις αναχαιτίσουν οι τουρκικές λόγχες, έξω από τα αναχώματα. Αλλά οι πολιορκητές είχαν στήσει ενέδρες με σώματα ιππικού κάπου δύο χιλιόμετρα μακρύτερα, που επιτέθηκαν στους Μεσολογγίτες αιφνιδιαστικά και τους επέφεραν τεράστιες απώλειες. Παρ' όλα αυτά τα τμήματα δεν έχασαν τη συνοχή τους, ώσπου έφτασαν στις πλαγιές του Ζυγού. Μόλις ο Ιμπραήμ κατάλαβε ότι το μεγαλύτερο μέρος της φρουράς και κάμποσα γυναικόπαιδα είχαν διαφύγει από την πόλη, διέταξε γενική έφοδο. Πέρασαν αμαχητί τα αναχώματα και τις ντάπιες και συνάντησαν την πρώτη αντίσταση από ομάδες που είχαν κλειστεί στα σπίτια, μη μπορώντας να διαφύγουν. Κάθε ομάδα, αφού αντιστεκόταν μέχρις εσχάτων, ανατίνασσε τελικά τα σημεία αντίστασης, θάβοντας κάτω από τα ερείπια υπερασπιστές και εχθρούς. Ο Καψάλης που υπεράσπιζε με μία ομάδα έναν μύλο, κράτησε δύο ολόκληρες μέρες, ώσπου βάζοντας φωτιά στο μπαρούτι, έθαψε μαζί με τους υπερασπιστές και πολλούς επιτιθέμενους κάτω από τα ερείπια. Ο Ιμπραήμ και ο Κιουταχής μπήκαν την άλλη μέρα στο Μεσολόγγι και δεν μπόρεσαν να κρύψουν τον θαυμασμό τους για την ηρωική άμυνα των υπερασπιστών τους.

Η ηρωική άμυνα και η πτώση του Μεσολογγίου συγκλόνισε ολόκληρο τον κόσμο. Το φιλελληνικό κύμα ογκώθηκε αφάνταστα, ο προοδευτικός τύπος της Ευρώπης άρχισε να παίρνει αποφασιστικά το μέρος της αγωνιζόμενης Ελλάδας, οι Φιλελληνικοί κύκλοι πολλαπλασίασαν τις προσπάθειές τους για την οικονομική βοήθεια των Ελλήνων, ενώ ένα κίνημα συμπαράστασης προς την αγωνιζόμενη Ελλάδα, ανάμεσα τους συγγραφείς και καλλιτέχνες της Ευρώπης, μορφοποιήθηκε με ποιήματα, αφηγήματα, θεατρικά έργα και έκτακτες παραστάσεις με θέμα το Μεσολόγγι. Αλλά και εσωτερικά το Μεσολόγγι με τον ηρωικό αγώνα και τη θυσία του, βοήθησε αφάνταστα την Επανάσταση. Επί ενάμιση χρόνο κράτησε μπροστά στο «φράχτη» του τις δυνάμεις των Τούρκων, τις προορισμένες να πνίξουν την επανάσταση. Ανάγκασε τον Ιμπραήμ, ν' αφήσει προσωρινά τον Μοριά, πράγμα που έδωσε στον Κολοκοτρώνη τα περιθώρια να ξυπνήσει το επαναστατικό πνεύμα των πρώτων ημερών του ξεσηκωμού του Έθνους. Το Μεσολόγγι αποτελεί ανεπανάληπτη εποποιία στους αγώνες του νεοελληνικού έθνους, που έπεισε εχθρούς και φίλους ότι η Ελληνική Επανάσταση ήταν πλέον μία πραγματικότητα που δεν μπορούσε κανείς να την αρνηθεί.

«Το σπίτι του λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι», Henry H. Raper, 1824

ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ

Που προσέφεραν στον απελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων στο Μεσολόγγι

Λόρδος Βύρων στο Μεσολόγγι

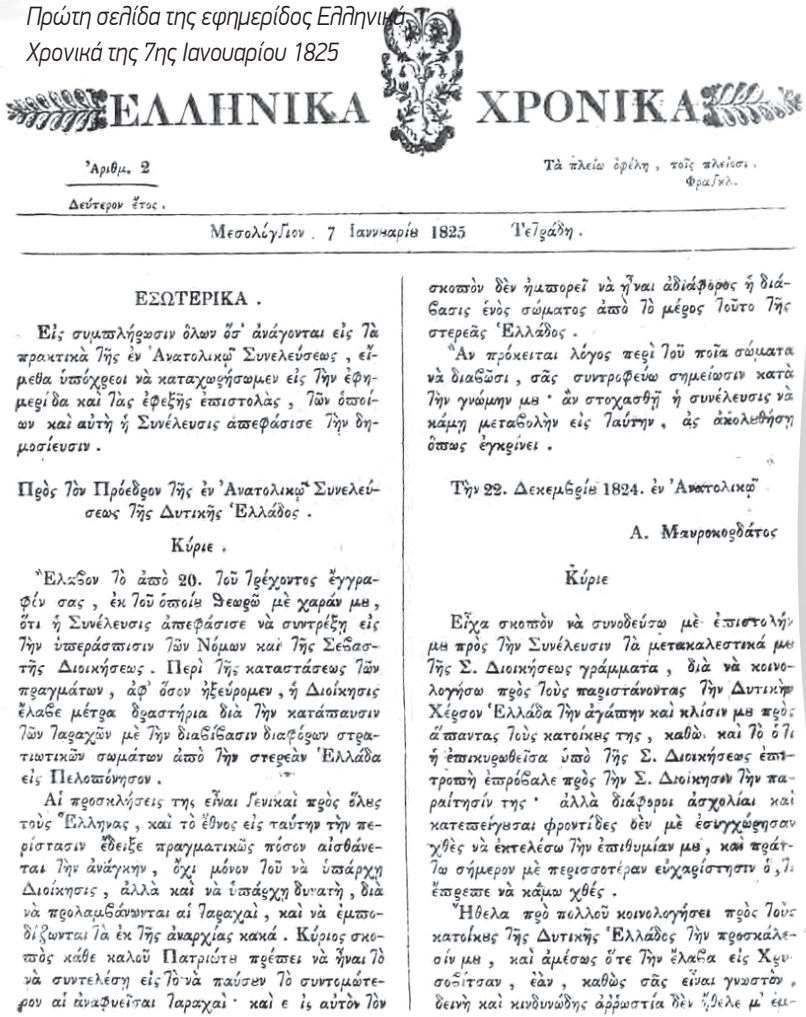
Στις 2 Ιανουαρίου 1823 έφτασε στο Μεσολόγγι ο Βρετανός ποιητής **Λόρδος Βύρων**, διαχέοντας με την παρουσία του ενθουσιασμό στους κατοίκους. Πρώτη κίνηση του Άγγλου Φιλέλληνα ήταν η συγκρότηση ενός στρατιωτικού σώματος 500 Σουλιωτών, στο οποίο αρχηγός ορίστηκε ο Μάρκος Μπότσαρης, ο οποίος επιτέθηκε στις 5 Αυγούστου 1823 στους Τούρκους στο Κεφαλόβρυσο Καρπενησίου όπου, αν και τους νίκησε, ο ίδιος τραυματίστηκε θανάσιμα.

Η σορός του Μάρκου Μπότσαρη μεταφέρθηκε στο Μεσολόγγι και ετάφη με τιμές και απόλυτη θλίψη. Σε σύντομο χρονικό διάστημα η πόλη του Μεσολογγίου έχασε τον Λόρδο Βύρωνα που πέθανε στις 7 Απριλίου 1824 από πνευμονία.

Στάνχοπ στο Μεσολόγγι

Της άφιξης του Βύρωνα είχε προηγηθεί ο ερχομός του Άγγλου Συνταγματάρχη **Λέστερ Στάνχοπ**, με εντολή του αγγλικού Κομιτάτου να βοηθήσει το επαναστατικό κίνημα και με την έκδοση εφημερίδων να «διασώσει τας ελευθέρας ιδέας». Ο Στάνχοπ έφερε μαζί του και ένα χειροκίνητο πιεστήριο και

Πρώτη σελίδα της εφημερίδος Ελληνικά Χρονικά της 7ης Ιανουαρίου 1825

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ἀριθμ. 2

Τὰ πλεῖο ὀφέλη, τοῖς πλείοσι. Φραγκ.

Δεύτερον ἔτος.

Μεσολόγγιον. 7 Ἰαννουαρίου 1825 Τετράδη.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ.

Εἰς συμπλήρωσιν ὅλων ὅσ' ἀνάγονται εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀνατολικῷ Συνελεύσεως, ἐμεθα ὑποχρεοι νὰ καταχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐφημερίδα καὶ τὰς ἐφεξῆς ἐπιστολὰς, τῶν ὁποίων καὶ αὐτὴ ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισε τὴν δημοσίευσιν.

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς ἐν Ἀνατολικῷ Συνελεύσεως τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Κύριε,

Ἔλαβον τὸ ἀπὸ 20. τοῦ τρέχοντος ἔγγραφόν σας, ἐκ τοῦ ὁποίου θεωρῶ μὲ χαρὰν μου, ὅτι ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισε νὰ συντρέξῃ εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν Νόμων καὶ τῆς Σεβαστῆς Διοικήσεως. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἀφ' ὅσον ἠξεύρομεν, ἡ Διοίκησις ἔλαβε μέτρα δραστήρια διὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ταραχῶν μὲ τὴν διαβίβασιν διαφόρων στρατιωτικῶν σωμάτων ἀπὸ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα εἰς Πελοπόνησον.

Αἱ προσκλήσεις της εἶναι γενικαὶ πρὸς ὅλης τοὺς Ἕλληνας, καὶ τὸ ἔθνος εἰς ταύτην τὴν περίστασιν ἔδειξε πραγματικῶς πόσον αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην, ὄχι μόνον τοῦ νὰ ὑπάρχῃ Διοίκησις, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπάρχῃ δυνατὴ, διὰ νὰ προλαμβάνωνται αἱ ταραχαὶ, καὶ νὰ ἐμποδίζωνται τὰ ἐκ τῆς ἀναρχίας κακά. Κύριος σκοπὸς κάθε καλοῦ Πατριώτη πρέπει νὰ ἦναι τὸ νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ παύσουν τὸ συντομώτερον αἱ ἀναφυεῖται ταραχαὶ· καὶ ε ἰς αὐτὸν τὸν σκοπὸν δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἦναι ἀδιάφορος ἡ διάβασις ἑνὸς σώματος ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ἂν πρόκειται λόγος περὶ τοῦ ποῖα σώματα νὰ διαβῶσι, σᾶς συντροφεύω σημείωσιν κατὰ τὴν γνώμην μου· ἂν στοχασθῇ ἡ συνέλευσις νὰ κάμῃ μεταβολὴν εἰς ταύτην, ἂς ἀκολουθήσῃ ὅπως ἐγκρίνει.

Τὴν 22. Δεκεμβρίου 1824. ἐν Ἀνατολικῷ

Α. Μαυροκορδάτος

Κύριε

Εἶχα σκοπὸν νὰ συνοδεύσω μὲ ἐπιστολήν μου πρὸς τὴν Συνέλευσιν τὰ μετακαλεστικά μου τῆς Σ. Διοικήσεως γράμματα, διὰ νὰ κοινολογήσω πρὸς τοὺς παριστάνοντας τὴν Δυτικὴν Χέρσον Ἑλλάδα τὴν ἀγάπην καὶ κλίσιν μου πρὸς ἅπαντας τοὺς κατοίκους της, καθὼς καὶ τὸ ὅτι ἡ ἐπικυρωθεῖσα ὑπὸ τῆς Σ. Διοικήσεως ἐπιτροπὴ ἐτορεύθαλε πρὸς τὴν Σ. Διοίκησιν τὴν παραίτησίν της· ἀλλὰ διάφοροι ἀσχολίαι καὶ κατεπείγουσαι φροντίδες δὲν μὲ ἐσυγχώρησαν χθὲς νὰ ἐκτελέσω τὴν ἐπιθυμίαν μου, καὶ πράττω σήμερον μὲ περισσοτέραν εὐχαρίστησιν ὁ,τι ἔπρεπε νὰ κάμω χθές.

Ἤθελα πρὸ πολλοῦ κοινολογήσει πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τὴν προσκάλεσίν μου, καὶ ἀμέσως ὅτε τὴν ἔλαβα εἰς Χρυσοβίτσαν, ἐὰν, καθὼς σᾶς εἶναι γνωστὸν, δεινὴ καὶ κινδυνώδης ἀῤῥωστία δὲν ἤθελε μ' ἐμ-

τυπογραφικά στοιχεία. Την Πρωτοχρονιά του 1824 έβλεπαν το φως της δημοσιότητας τα «Ελληνικά Χρονικά» του Μεσολογγίου. Η έκδοση κράτησε μέχρι τις 20 Φεβρουαρίου του 1826, μέρα που καταστράφηκαν τα τυπογραφεία από εχθρικές οβίδες. Διευθυντής της εφημερίδας είχε αναλάβει ο Ελβετός Φιλέλληνας Ιωάννης Ιάκωβος Μάγερ. Ο Μάγερ ήταν μέχρι τότε διευθυντής του φαρμακείου του νοσοκομείου της πόλης και είχε έρθει στο Μεσολόγγι από το 1821. Εκτός από τα «Ελληνικά Χρονικά» ο Μάγερ εξέδωσε και μία άλλη εφημερίδα την «Ελληνικόν Τηλέγραφον» καθώς και την πρώτη ελληνική έκδοση του Ύμνου προς την Ελευθερία του Διονύσιου Σολωμού.

Ιωάννης Ιάκωβος Μάγερ

Ο **Ιωάννης Ιάκωβος Μάγερ** ήταν Ελβετός Φιλέλληνας, μέλος του κομιτάτου της Ζυρίχης, φαρμακοποιός, ιατροχειρούργος και συντάκτης της εφημερίδας «Ελληνικά Χρονικά του Μεσολογγίου». Εγκατεστημένος στο Μεσολόγγι από τον Μάρτιο του 1822 και νυμφευμένος με Ελληνίδα (ονόματι Αλτάνη, θυγατέρα του Γεωργίου Ιγγλέζου). Το όνομα του Μάγερ έμεινε στο πανελλήνιο και συνδέθηκε άρρηκτα με το Μεσολόγγι.

Ο Μάγερ δεν διακρίθηκε τόσο για τις ιατρικές υπηρεσίες του προς τους Έλληνες μαχητές, όσο για τη μαχητική δημοσιογραφία του και τη διεθνή προβολή του Ελληνικού Αγώνα μέσα από τις στήλες των «Ελληνικών Χρονικών». Έπεσε μαχόμενος κατά την Έξοδο του Μεσολογγίου (10 Απριλίου 1826) μαζί με άλλους 10.000 περίπου πολιορκημένους.

Ο Κολοκοτρώνης Σώζει την Επανάσταση

Η πτώση του Μεσολογγίου κλόνισε ανεπανόρθωτα την άλλωστε ανυπόληπτη μέσα στον λαό κυβέρνηση των Υδραίων κοτζαμπάσηδων. Ο Κουντουριώτης δεν μπορούσε πλέον να στέκει στην εξουσία και πρώτος ο Κολοκοτρώνης έβαλε ζήτημα Εθνοσυνέλευσης. Η πίεση εναντίον του Κουντουριώτη είναι μεγάλη και από πολλές πλευρές. Μετά από πολλές κωλυσιεργίες ο Κουντουριώτης αναγκάζεται να υποχωρήσει και τις μέρες που το Μεσολόγγι χαροπαλεύει, η Εθνοσυνέλευση συνέρχεται στην Επίδαυρο. Η είδηση της πτώσης του φθάνει την ώρα που συνεδρίαζαν. ***«Εβάλαμεν τα μαύρα όλοι»*** γράφει ο Κολοκοτρώνης «μισή ώρα εστάθη σιωπή που δεν έκρινε κανένας, αλλά εμέτρασε με τον νουν του τον αφανισμό μας, βλέποντας εγώ την σιωπήν –συνεχίζει– εσηκώθηκε εις το πόδι και τους ωμίλησα λόγια δια να εμψυχωθούν. Τους είπα ότι το Μεσολόγγι εχάθη ενδόξους και θα μείνει αιώνας αιώνων η ανδρεία. Εάν βάλωμεν τα μαύρα και οκνεύσωμεν θα πάρωμεν το ανάθεμα και θα πάρωμεν το αμάρτημα των αδυνάτων όλων. Μου αποκρίθηκαν:

– Τι κάνωμεν τώρα Κολοκοτρώνη;

– Τι να κάνωμεν; τους λέγω. Την αυγήν να κάνωμε συνέλευσιν ν' αποφασίσωμεν κυβέρνησιν πέντε, έξη, οκτώ άτομα να μας κυβερνήσουν και να διαλέξωμεν και άτομα να ανταπορκίνται με το εξωτερικό. Και ημείς οι άλλοι να σκορπίσωμεν εις ταις επαρχίαις και να πιάσωμεν γενικώς τ' άρματα ως τα επρωτοπιάσαμεν εις την Επανάστασιν».

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

Τα συμπεράσματα από την πτώση του Μεσολογγίου

Η πτώση του Μεσολογγίου, που σήμανε το τέλος της Επανάστασης στη Δυτική Στερεά, ήταν αναμφίβολα μία μεγάλη στρατιωτική επιτυχία των τουρκοαιγυπτιακών δυνάμεων. Ωστόσο, ο ηρωικός θάνατος των υπερασπιστών του, διεθνοποίησε όσο οτιδήποτε άλλο το Ελληνικό ζήτημα.

Η κατά τον στρατηγό Σπυρομίλιο (που αγωνίστηκε στο Μεσολόγγι κατά την τρίτη πολιορκία) «Ολοκαύτωσις της πόλεως» των Μεσολογγιτών, κατά την οποία χάθηκαν τόσοι άνθρωποι ευαισθητοποίησε την κοινή γνώμη και προκάλεσε έκρηξη φιλελληνικών αισθημάτων στην Ευρώπη. Διότι πράγματι το 1826 εκδόθηκαν τουλάχιστον 33 φιλελληνικά αυτοτελή έργα (κυρίως ελεγειακά ποιήματα). Ας προστεθεί εδώ επίσης ότι, εκτός από τις δυσμενέστατες εντυπώσεις στη διεθνή κοινότητα, η εκστρατεία του Ιμπραήμ στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στο Μεσολόγγι, όπου οι απώλειές του άγγιζαν το ήμισυ της πολιορκητικής του δύναμις, καταπόνησε σοβαρά και αποδεκάτισε τη στρατιά του.

Η νίκη του Ιμπραήμ στο Μεσολόγγι έμοιαζε, τόσο σε τακτικό στρατιωτικό όσο κυρίως σε πολιτικό επίπεδο πύρρειος. Από την άλλη πλευρά η απαράμιλλη γενναιότητα και η ηρωική αυτοθυσία των υπερασπιστών του Μεσολογγίου, προσέδωσαν στο όνομα της πόλης διεθνείς θρυλικές διαστάσεις. Ο Τρικούπης σχολιάζει με τον πλέον εύστοχο το πολιτικό νόημα της Εξόδου ***«Αλλ' η πόλις του Μεσολογγίου, η δοξάσασα την Ελλάδα ζώσα, έμελε να την αναστήση και πεσούσα, διότι αποδείξασα πασιφανώς, ότι Έλληνες και Τούρκοι ήσαν εις το εξής ασυμβίωτοι κα αδιάλλακτοι, επιτάχυνε δια της σωτηριώδους παρεμβάσεως των τριών Δυνάμεων το ευτυχές τέρμα της επαναστάσεως»***.

Η πτώση του Μεσολογγίου συνέβαλε καθοριστικά στη μεταστροφή της στάσης των Μεγάλων Δυνάμεων

Η πτώση του Μεσολογγίου, έπειτα από την ηρωική έξοδο των υπερασπιστών του τη νύχτα της 10ης Απριλίου 1826, είχε άμεσες στρατιωτικές, πολιτικές και ανθρωπιστικές συνέπειες. Η δυτική Στερεά Ελλάδα αποδυναμώθηκε, ενώ ο Ιμπραήμ συνέχισε την προέλασή του, ενισχύοντας την αίσθηση ότι η Επανάσταση έπνεε τα ολοίσθια. Ωστόσο, το γεγονός της Εξόδου λειτούργησε τελικά με έναν παράδοξο και διττό τρόπο. Αν και στρατιωτικά αποτέλεσε ήττα, σε ηθικό, πολιτικό και ανθρωπιστικό επίπεδο μετατράπηκε σε θρίαμβο αυτοθυσίας. Η εικόνα των πολιορκημένων που, αντί να παραδοθούν, επέλεξαν την Έξοδο πολεμώντας μέχρις εσχάτων, συγκλόνισε την ελληνική αλλά και τη διεθνή κοινή γνώμη. Το παράδειγμα των Μεσολογγιτών αναζωπύρωσε το φρόνημα σε άλλες επαναστατημένες περιοχές και καλλιέργησε την ιδέα ότι ο Αγώνας δεν ήταν απλώς μία εξέγερση εναντίον μιας αυτοκρατορίας, αλλά μία υπαρξιακή μάχη για ελευθερία και αξιοπρέπεια.

Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η επίδραση της Εξόδου στο εξωτερικό. Ήδη από τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης είχε αναπτυχθεί στην Ευρώπη ένα ισχυρό φιλελληνικό ρεύμα, κυρίως στην Αγγλία, στη Γαλλία, στον γερμανόφωνο χώρο, στην Πολωνία και στη Ρωσία. Η πολιορκία και η καταστροφή του Μεσολογγίου τροφοδότησαν τον Ευρωπαϊκό Τύπο με δραματικές αφηγήσεις, οι οποίες παρουσίαζαν τους Έλληνες ως μάρτυρες της Ελευθερίας. Ποιητές, ζωγράφοι και διανοούμενοι ενέταξαν το γεγονός στο ρομαντικό ιδεώδες της θυσίας για ένα ανώτερο ιδανικό. Ο Ευγένιος Ντελακρουά ζωγράφισε την Ελλάδα να περπατά στα ερείπια του Μεσολογγίου, ένα έργο που έγινε σύμβολο του Αγώνα. Ο Διονύσιος Σολωμός συνέθεσε τους «Ελεύθερους Πολιορκημένους», ένα αριστούργημα που εξύμνησε την ψυχική δύναμη των ηρώων. Ο Βίκτωρ Ουγκώ έγραψε ποιήματα ενώ ο Τζοακίνο Ροσίνη όπερες. Σταδιακά η Έξοδος προσέλαβε διαστάσεις σχεδόν μυθικές, ενισχύοντας την ταύτιση της ελληνικής υπόθεσης με τις αρχές της Ελευθερίας, του Χριστιανισμού και της εθνικής αυτοδιάθεσης.

Εκείνη, όμως, η αλλαγή στο κλίμα της κοινής γνώμης δεν έμεινε δίχως πολιτικές συνέπειες. Οι κυβερνήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, αν και ήταν αρχικά αντίθετες ή επιφυλακτικές απέναντι στα διάφορα επαναστατικά κινήματα, άρχισαν να αντιμετωπίζουν το Ελληνικό Ζήτημα ως υπόθεση διεθνούς σημασίας. Η Έξοδος του Μεσολογγίου αποτέλεσε έναν από τους καταλύτες αυτής της μεταστροφής, καθώς ανέδειξε τη σκληρότητα της σύγκρουσης και την αδυναμία μίας εύκολης κατάστασης του Ελληνικού Αγώνα. Στο εσωτερικό της επαναστατημένης Ελλάδας, οι εμφύλιες διαμάχες είχαν κλονίσει την εμπιστοσύνη, ενώ είχαν αποδυναμώσει το στρατιωτικό μέτωπο. Ο Κολοκοτρώνης έγραφε στα απομνημονεύματά του ότι λόγω της εκστρατείας του Ιμπραήμ ούτε φύλλο δεν κουνιόταν στην Πελοπόννησο. Η θυσία των Μεσολογγιτών ανέδειξε το τίμημα της διχόνοιας και ενίσχυε τη συνειδητοποίηση ότι η επιβίωση της Επανάστασης απαιτούσε συντονισμό και κοινή στρατηγική. Αν και οι πολιτικές αντιπαραθέσεις δεν έπαυσαν, η μνήμη της Εξόδου λειτούργησε ως ηθικό σημείο αναφοράς.

«Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου»
έργο του Ευγένιου Ντελακρουά

«Σκηνή από την Πολιορκία του Μεσολογγίου»
Γιόχαν Λόρεντς Β΄ Ρούγκεντας, 1825

2027
Ιανουάριος

Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή
				✠ ΠΕΡΙΤΟΜΗ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, Βασιλείου του Μεγάλου (ΑΡΓΙΑ) **1**	Σιλβέστρου πάπα Ρώμης, θεαγένους ιερομάρτ., **2**	✠ ΠΡΟ ΤΩΝ ΦΩΤΩΝ Μαλαχίου προφήτου, Γορδίου μάρτυρος **3**
Θεοκτίστου οσίου, Ονουφρίου εν Χίω **4**	Θεοπέμπτου, Θεωνά Συγκλητικής οσίων, Τατιανής **5**	✠ ΤΑ ΑΓΙΑ ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ (ΑΡΓΙΑ) **6**	✠ Η Σύναξη Ιωάννου του Προδρόμου και Βαπτιστού **7**	Γεωργίου Χοζεβίτου, Δομνίκης Οσίας, Κύρου Κων/πόλεως, Παρθένος Εδεσσαίος **8**	Πολυεύκτου μάρτυρος, Ευστρατίου οσίου του Θαυματουργού **9**	✠ ΜΕΤΑ ΤΑ ΦΩΤΑ Γρηγορίου Νύσσης, Δομετιανού επισκόπου Μελιτινής, Μαρκιανού **10**
Θεοδοσίου οσίου, Αγαπίου οσίου, Μιχαήλ του Θαυματουργού **11**	Αγ. Τατιανής, Ευθασίας, Μερτίου και Πέτρου μαρτ., Σάββα Σερβίας **12**	Ερμύλου και Στρατονίκου μαρτύρων, Παχωμίου οσίου, Μαξίμου Καυσοκαλυβίτου **13**	Αγνής μάρτυρος, Των εν Σινά και Ραϊθώ αναιρεθέντων πατέρων **14**	Παύλου του Θηβαίου, Ιωάννου του Καλυβίτου οσίων, Πανσοφίου **15**	Προσκύνησης αλύσεως Αποστόλου Πέτρου, Πευσίππου και Νεονίλλης μαρτύρων **16**	✠ ΙΒ΄ ΛΟΥΚΑ, Αντωνίου του Μεγάλου, Αντωνίου Βεροίας, Γεωργίου Ιωαννίνων **17**
✠ Αθανασίου και Κυρίλλου Πατρ. Αλεξανδρείας, Θεοδούλης **18**	✠ Μάρκου του Ευγενικού, Μακαρίου του Αιγυπτίου **19**	✠ Ευθυμίου του Μεγάλου, Ζαχαρίου Άρτης, Ευσεβίου μαρτύρων **20**	Μαξίμου ομολογητού, Νεοφύτου, Αγνής, Πατρόκου, Ευγενίου μάρτυρος **21**	✠ Τιμοθέου αποστόλου, Αναστασίου του Πέρσου οσιομάρτυρος, Ιωσήφ Κρήτης **22**	Κλήμεντος επισκόπου Αγκύρας, Αγαθαγγέλου μάρτυρος, Διονυσίου εν Ολύμπω **23**	✠ ΙΔ΄ ΛΟΥΚΑ, Ξένης οσίας, Ζωσιμά οσίου, Βαβύλα ιερομάρτ., Μακεδονίου μάρτυρος **24**
Γρηγορίου του Θεολόγου, Μαργαρίτας οσίας, Αυξεντίου νεομάρτυρος **25**	Ξενοφώντος, Αμωνά οσίων, Συμεών οσίου του Παλαιού, Κλήμεντος Αθηναίου **26**	Ανακομιδή Λειψάνων Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Δημητρίου νεομάρτυρος **27**	Εφραίμ του Σύρου, Παλλαδίου και Ιακώβου οσίων, Χάριτος μάρτυρος **28**	Ανακομιδή λειψάνων Ιγνατίου του Θεοφόρου, Δημητρίου Χίου **29**	✠ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ, Ανάμν. ευρέα εικόνας Ευαγγελιστρίας Τήνου **30**	✠ ΙΕ΄ ΛΟΥΚΑ Κύρου και Ιωάννου των Αναργύρων, Αρσενίου εν Πάρω, Αθανασίας μάρτ. **31**

«Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη»
Ιταλική Σχολή

2027
Φεβρουάριος

Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή
Τρύφωνος μάρτυρος, Περπέτουας μάρτυρος, Αναστασίου νεομ. **1**	✠ Η ΥΠΑΠΑΝΤΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, Αγαθοδώρου μάρτυρος, Ιορδάνου **2**	Συμεών του Θεοδόχου, Άννης προφήτιδος, Σταματίου, Λαζάρου **3**	Ισιδώρου του Πηλουσιώτου, Νικολάου ομολογητού, Αβραμίου ιερομάρτυρος **4**	Αγάθης, θεοδούλης μαρτύρων, Θεοδοσίου οσίου εν Σκοπέλω, Πολυεύκτου **5**	Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Βουκόλου επισκόπου Σμύρνης **6**	✠ ΙΣΤ΄ ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Παρθενίου επισκ. Λαμψάκου, Λουκά οσίου του εν Στειρίω **7**
Ζαχαρίου προφήτου, Θεοδώρου του Στρατηλάτου μεγ. **8**	Νικηφόρου μάρτυρος, Μαρκέλλου επ., Παγκρατίου **9**	✠ Χαραλάμπους ιερομάρτ., Αναστασίου Ιεροσολ., Ζήνωνος, Ταχυδρόμου οσίου **10**	✠ Βλασίου ιερομάρτυρος, Θεοδώρας της Αυγούστας, Προρφυρίου οσίου **11**	Μελετίου πατρ. Αντιοχείας, Αντωνίου πατρ. Κων/πόλεως, Ευγενίου οσίου **12**	Ακύλα και Πρισκίλλης αποστόλων, Μαρτινιανού οσίου, Ευλογίου **13**	✠ ΙΖ ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Αυξεντίου, Μάρωνος οσίων, Γεωργίου Μυτιλήνης νεομάρτ. **14**
Ονησίμου αποστόλου, Ευσεβίου οσίου, Ανθίμου εν Χίω, Μαΐωρος μάρ. **15**	Παμφίλου, Ουάλεντος μαρτύρων, Φλαβιανού Κων/λεως **16**	✠ Θεοδώρου του Τήρωνος, Μαρκιανού και Πουλχερίας, Θεοδώρου νεομαρτύρων **17**	Λέοντος πάπα Ρώμης, Αγαπητού ομολογητού, Παρηγορίου μάρτυρος **18**	✠ Αγ. Φιλοθέης Αθην., Αρχίππου, Φιλήμονος, Απφίας αποστόλων, Κόνωνος οσίου **19**	Λέοντος επισκόπου Κατάνης, Αγάθωνος πάπα Ρώμης, Σαδώκ **20**	✠ ΤΕΛΩΝΟΥ ΚΑΙ ΦΑΡΙΣΑΙΟΥ (Αρχή Τριωδίου), Ευσταθίου Αντιοχείας, Ζαχαρίου **21**
Των εν τοις Ευγενίου μαρτύρων, θαλασσίου οσίου, Ανθούσης **22**	Πολυκάρπου ιερομάρτ., επισκόπου Σμύρνης, Γοργονίας οσίας **23**	✠ Α΄ και Β΄ εύρεσης της τιμίας κεφαλής Ιωάννου του Προδρόμου, Εράσμου **24**	Ταρασίου πατρ. Κωνσταντινουπόλεως, Ρηγίνου ιερομ. επισκ. Σκοπέλου, **25**	Μαρκέλλου **26**	Φωτεινής της Σαμαρείτιδος, Πορφυρίου επισκόπου Γάζης **27**	Προκοπίου Δεκαπολίτου ομολογητού, Γελασίου μάρτυρος **28**

«Η καταστροφή του Μεσολογγίου»
Godefroy Engelmann, 1827

2027
Μάρτιος

Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή
Ευδοκίας οσιομάρτυρος, Αντωνίνης, Μαρκέλλου μαρτύρων, Δομνίνης **1**	Νικολάου του Πλανά, Ησυχίου, Θεοδότου μάρτυρος, Ευθαλίας **2**	Ευτροπίου, Κλεονίκου και Βασιλίσκου μαρτ. Θεοδωράτου Ιερομ. **3**	Γερασίμου του Ιορδάνου, Παύλου και Ιουλιανής μαρτύρων, Γρηγορίου Κύπρου **4**	Κόνωνος οσίου, Αρχελάου, Ευλαμπίου, Ευλογίου μαρτύρων **5**	✠ ΨΥΧΟΣΑΒΒΑΤΟ, Των εν Αμορίω 42 Μαρτ., Εύρεσης Τιμίου Σταυρού, Αρκαδίου οσίου **6**	✠ ΑΠΟΚΡΕΩ, Λαυρεντίου οσίου, Εφραίμ Αντιοχείας, Ευγενίου, Αγαθοδώρου **7**
Θεοφυλάκτου επισκ. Νικομηδείας, Παύλου ομολ. **8**	✠ Των Αγίων 40 Μαρτύρων εν Σεβαστεία, Καισαρίου οσίου **9**	Κοδράτου Κορίνθου, Αναστασίας της Πατρικίας, Κυπριανού, Κρήσεντος, Μιχαήλ **10**	Σωφρονίου Ιεροσολύμων, Θεοδώρας οσίας εν Άρτη, Τροφίμου και Θαλλού μαρτ. **11**	Συμεών του Νέου Θεολόγου, Θεοφάνους ομολογητού, Γρηγορίου Διαλόγου **12**	Ανακομιδή λειψάνων Νικηφόρου Πατριάρχου Κων/πόλεως, Πουπλίου επισκ. Αθηνών **13**	✠ ΤΥΡΙΝΗΣ, Βενεδίκτου οσίου, Ευσχήμονος ομολογ. επισκ. Λαμψάκου **14**
✠ **ΚΑΘΑΡΑ ΔΕΥΤΕΡΑ (ΑΡΓΙΑ),** Αγαπίου μάρτυρος, Αριστοβούλου αποστόλου **15**	✠ Χριστοδούλου εν Πάτμω, Σαββίνου, Ρωμανού, Ιουλιανού μαρτύρων **16**	✠ Αλεξίου οσίου ανθρώπου του θεού, Θεοστηρίκτου οσίου ομολ/τού, Παύλου μάρτ. **17**	Κυρίλλου πατριάρχου Ιεροσολύμων, Τροφίμου και Ευκαρπίωνος μαρτύρων **18**	✠ Α' ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ, Χρυσάνθου και Δαρείας μαρτύρων, Δημητρίου νεομάρτ. **19**	✠ Θαύμα καλύβ. Αγ. Θεοδώρου, Των εν Μονή Αγίου Σάββα αναιρεθέντων πατέρων **20**	✠ Α' ΝΗΣΤΕΙΩΝ (Ορθοδοξίας) Ιακώβου ομολογητού, επισκόπου, θωμά πατρ. Κων/λεως **21**
Βασιλείου ιερομ. επισκ. Αγκύρας, Καλλινίκης μάρτυρος **22**	Νίκωνος και των συν αυτώ 199 Μαρτύρων, Λουκά νεομαρτ. **23**	Αρτέμωνος και Ζαχαρίου οσίων, Παρθενίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως **24**	✠ **Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ (ΕΘΝΙΚΗ ΕΟΡΤΗ - ΑΡΓΙΑ)** **25**	✠ Β' ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ, Η Σύναξη Αρχαγγέλου Γαβριήλ, των εν Γοτθία 26 Μαρτ. Κοδράτου **26**	Ματρώνη Θεσ/νίκης οσίας, Φιλητού και Λυδίας μαρτύρων **27**	✠ Β' ΝΗΣΤΕΙΩΝ (Γρηγορίου Παλαμά), Ιλαρίωνος οσίου, Ηρωδίωνος Αποστόλου **28**
Μάρκου επισκόπου Αρεθουσίων, Ιωνά, Βαραχησίου μαρτ., Ευσταθίου Βιθυνίας **29**	Ιωάννου οσ. συγγραφέως της Κλίμακος, Ευβούλης μάρτυρος, Ζαχαρίου επισ. Κορίνθου **30**	Υπατίου ιερομάρτ. επισκόπου Γαγγρών, Ακακίου ιερομάρτυρος, Θεοφίλου Κρήτης **31**				

«Η Έξοδος του Μεσολογγίου»
1850, υδατογραφία σε χαρτί

2027
Απρίλιος

Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή
			Μαρίας Αιγυπτίας, Μακαρίου οσίων, Γεροντίου και Βασιλείδου μαρτύρων **1**	✠ Γ' ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ, Θεοδώρας Παρθένου, Τίτου οσίου, Αμφιανού, Αιδεσίου **2**	Ιωσήφ του Υμνογράφου, Νικήτα ομολογητού, Ελπιδοφόρου μάρτυρος **3**	✠ Γ' ΝΗΣΤΕΙΩΝ (Σταυροπροσκυνήσεως), Γεωργίου οσίου, θεωνά, Πλάτωνος μάρτ. **4**
Κλαυδίου, Διοδώρου, Διδύμου, Νικηφόρου μαρτύρων, Θεοδώρας οσίας εν Θεσ. **5**	Γρηγορίου Σιναΐτου, Ευτυχίου Κωνσταντινουπόλεως **6**	Καλλιοπίου και Ακαλίνης μαρτύρων, Γεωργίου Μυτιλήνης **7**	Ηρωδίωνος, Ρούφου, Ερμού απ., Αγάβου, Κελεστίνου πάπα Ρώμης **8**	✠ Δ» ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ, Ευψυχίου μάρτυρος, Βαδίμου ιερ., Υπομονής, Ραφαήλ Μυτιλήνης **9**	Γρηγορίου Ε΄ ιερομάρτ., Τερεντίου και των συν αυτώ μαρτύρων **10**	✠ Δ' ΝΗΣΕΙΩΝ, Αντίπα επισκόπου Περγάμου, Τρυφαίνης Κυζίκου οσίας **11**
Ανθούσης οσ. Παρίου Ομολογ., Ακακίου Καυσοκαλυβίτου **12**	Μαρτίνου ομολογητού πάπα Ρώμης, Θεοδοσίου και Ζωίλου μαρτ. **13**	✠ Μέγας Κανών, Νικολάου και Ειρήνης μάρτ., Αριστάρχου, Πούδη και Τροφίμου 70 αποστ. **14**	Λεωνίδου επισκόπου Αθηνών, Κρήσκεντος μάρτ., Αναστασία και Βασιλίσσης μαρ. **15**	✠ ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ, Αγάπης, Ειρήνης, Χιονίας μαρτ. **16**	Μακαρίου Κορίνθου, Συμεών, Αδριανού **17**	✠ Ε' ΝΗΣΤΕΙΩΝ (Μαρίας Αιγυπτίας), Κυρίλλου πατρ. Κων/πόλεως **18**
Παφνουτίου ιερομάρτυρος, Φιλίππας μάρτυρος **19**	Ζακχαίου αποστ., Αθανασίου και Ιωάσαφ Μετεωρίτων, Αναστασίου Ιερομ. Αντιοχείας **20**	Ιανουαρίου ιερομάρτ., Αναστασίου Σιναΐτου, Μαξιμιανού Κων/πόλεως **21**	Ναθαναήλ επισκ., Θεοδώρου Συκεώτου, Νεάρχου μ., Ανανία επισ. Μαλλών Κρήτης **22**	Λαζάρου του βοσκού νεομάρτυρος **23**	✠ Λαζάρου, Ελισάβετ οσίας, Ξενοφώντος εν Άθω **24**	✠ ΒΑΪΩΝ, Νίκης μάρτυρος **25**
✠ **ΜΕΓΑΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ** Ιωσήφ Παγκάλου, Βασιλέως ιερομάρτ. επισκόπου Αμασείας **26**	✠ **ΜΕΓΑΛΗ ΤΡΙΤΗ** Των 10 Παρθένων, Συμεών Ιεροσολύμων **27**	✠ **ΜΕΓΑΛΗ ΤΕΤΑΡΤΗ** Της αλειψάσης τον Κύριον γυναικός **28**	✠ **ΜΕΓΑΛΗ ΠΕΜΠΤΗ** Ο Μυστικός Δείπνος **29**	✠ **ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ** Τα Άγια Πάθη του Κυρίου **30**		

«Η υποδοχή του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι»
Βρυζάκης Θεόδωρος, 1861

2027 Μάιος

Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή
					✠ **ΜΕΓΑΛΟ ΣΑΒΒΑΤΟ** Η εις Άδου κάθοδος του Κυρίου, Ιερεμίου προφ. (ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΕΟΡΤΗ) **1**	✠ **ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ** Ανακομιδή λειψάνων Αθανασίου του Μεγάλου **2**
✠ Γεωργίου του Τροπαιοφόρου, Τιμοθέτου και Μαύρας μαρ., (Δευτέρα Διακαινησίμου) **3**	✠ Μάρκου αποστόλου, Ραφαήλ, Νικολάου & Ειρήνης, Πελαγίας μ., Ιλαρίου οσ. **4**	✠ Ειρήνης μεγαλομάρτ., Ευθυμίου οσίου επισκ. Μαδύτου **5**	Ιώβ του Δικαίου και Πολυάθλου, Σεραφείμ οσίου εν όρει Δομβούς **6**	✠ Ζωοδόχου Πηγής, Του εν ουρανώ φανέντος σημ. Τιμ. Σταυρού **7**	✠ Ιωάννου του θεολόγου, Αρσενίου του Μεγάλου **8**	✠ ΘΩΜΑ, Ησαΐου του προφήτου, Χριστοφόρου, Επιμάχου μαρτύρων **9**
Σίμωνος αποστ. του Ζηλωτού, Λαυρεντίου οσίου εν Σαλαμίνι **10**	Κυρίλλου και Μεθοδίου ισαποστόλων, Μωκίου ιερομάρτυρος **11**	Επιφανείου επισκόπου Κύπρου, Γερμανού Κων/πόλεως, Θεοδώρου εν Κυθήροις **12**	✠ Γλυκερίας, Παυσικάκου μαρτύρων, Σεργίου ομολογητού **13**	Ισιδώρου εν Χίω, θεράποντος ιερομάρτ., Λεοντίου Ιεροσολύμων **14**	Αχιλλίου Λαρίσης, Παχωμίου οσίου του Μεγάλου, **15**	✠ ΜΥΡΟΦΟΡΩΝ, Θεοδώρου του ηγιασμένου **16**
Ανδρονίκου και Ιουνίας εκ των 70 Απ, Αθανασίου Χριστιανουπόλεως **17**	Διονυσίου, Ηρακλείου, Παυλίνου, Πέτρου, Χριστίνης μαρτύρων **18**	Πατρικίου επισκόπου Προύσσης ιερομάρτ., Μενάνδρου & Πολυαίνου μαρτύρων **19**	Θαλλελαίου μάρτυρος του Ιαματικού, Λυδίας της Φιλιππησίας **20**	✠ Κωνσταντίνου και Ελένης των ισαποστόλων **21**	Παύλου και Δημητρίου εκ Τριπόλεως νεομαρτύρων **22**	✠ ΠΑΡΑΛΥΤΟΥ, Μιχαήλ επισκόπου Συνάδων, Συνεσίου επισκόπου Καρπασίας **23**
Συμεών θαυμαστορείτου οσίου, Μελετίου μάρτυρος **24**	Γ΄ Εύρεσης Τιμίας Κεφαλής Ιωάννου του Προδρόμου **25**	✠ ΜΕΣΟΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ Κάρπου και Αλφαίου εκ των 70 Αποστόλων **26**	Ιωάννου του Ρώσσου ομολογητού, Ελλαδίου ιερομάρτυρος **27**	Ευτυχούς επισκόπου Μελιτινής, Ελκιωνίδος μάρτυρος, Ανδρέου Σαλού **28**	Θεοδοσίας μάρτυρος, Επέτειος αλώσεως Κωνστ/πόλεως 1453 **29**	✠ ΣΑΜΑΡΕΙΤΙΔΟΣ, Ισαακίου ηγ. μονής Δαλμάτων **30**
Ερμείου αποστόλου και μάρτυρος **31**						

«Ο όρκος του Λόρδου Βύρωνα στον τάφο του Μάρκου Μπότσαρη» Λουντοβίκο Λιπαρίνι

2027
Ιούνιος

Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή
	Ιουστίνου Φιλοσόφου μάρτυρος, Πύρρου οσίου **1**	Νικηφόρου αρχιεπισκόπου Κων/πόλεως, Κων/νου νεομάρτυρος εκ Μυτιλήνης **2**	Λουκιλλιανού μάρτυρος και των συν αυτώ 4 νηπίων, Παύλης μάρτυρος **3**	Μάρθας και Μαρίας αδελφές του Λαζάρου, Μητροφάνους πατριάρχου Κων/πόλεως **4**	Δωροθέου επισκόπου Τύρου, Νικάνδρου μάρτυρος **5**	✠ ΤΟΥ ΤΥΦΛΟΥ, Ιλαρίωνος, Βαλερίας οσίων, Αττάλου θαυματουργού **6**
Θεοδότου Αγκύρας ιερομάρτ., Ζηναΐδος μάρτ, Παναγή Μπασιά οσ. **7**	Ανακομιδή λειψάνων Θεοδώρου Στρατηλάτου, Καλλιόπης μαρτ. **8**	✠ Απόδοσις του Πάσχα, Κυρίλλου αρχιεπισκόπου Αλεξανδρείας **9**	✠ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ, Αλεξάνδρου και Αντωνίνης μαρτύρων, Θεοφάνους οσίου **10**	✠ Βαρθολομαίου (εκ των 12) και Βαρνάβα (εκ των 70) Αποστόλων, Ζαφειρίου νεομ. **11**	Ονουφρίου οσίου, Πέτρου του εν Άθω **12**	✠ ΑΓΙΩΝ 318 ΠΑΤΕΡΩΝ, Ακυλίνης μάρτυρος, Αντιπάτρου Βόστρων **13**
Ελισσαίου προφήτου, Μεθοδίου αρχιεπ. Κων/πόλεως **14**	✠ Αχαϊκού & Στεφανά αποστόλων, Αυγουστίνου επισκ. Ιππώνος **15**	Τύχωνος επισκόπου, Αμαθούντος Κύπρου **16**	Ισαύρου, Μανουήλ, Σαβήλ, Ισμαήλ, Φήλικος, Ιννοκεντίου μαρτύρων **17**	Λεοντίου εξ Αιγίνης, Υπατίου, Θεοδούλου, Αιθερίου μαρτύρων **18**	✠ ΨΥΧΟΣΑΒΒΑΤΟ, Ιούδα αποστόλου του Θεαδέλφου, Παϊσίου οσίου του Μεγάλου **19**	✠ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ, Μεθοδίου επισκόπου Πατάρων, Νικολάου Καβάσιλα **20**
✠ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ, Αφροδισίου, Ιουλιανού μαρτ., Τερεντίου ιερομ. επισκόπου **21**	Ικονίου **22**	Ευσεβίου επισκ. Σαμοσάτων ιερομάρτ., Ζήνωνος και Ζηνά **23**	Αριστοκλέους, Δημητρίου και Αθανασίου μαρτύρων **24**	✠ Το Γενέθλιον Ιωάννου του Προδρόμου, Αθανασίου οσίου του Παρίου **25**	Φεβρωνίας οσιομάρτυρος, Ορεντίου, Γεωργίου και Προκοπίου νεομαρτύρων **26**	Δαβίδ οσίου του εν Θεσσαλονίκης, Ιωάννου επισκόπου Γοτθίας **27**
✠ ΑΓΙΩΝ ΠΑΝΤΩΝ, Σαμψών του Ξενοδόχου, Ιωάννας και Μαρίας των Μυροφόρων **28**	Ανακομιδή λειψάνων Κύρου και Ιωάννου των Αναργύρων, Παππίου **29**	✠ ΠΕΤΡΟΥ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΥ των πρωτοκορυφαίων Αποστόλων **30**	✠ Η Σύναξις των Δώδεκα Αποστόλων			

«Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη»
Τσόκος Διονύσιος, 1844-1847

2027
Ιούλιος

Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή
			✠ Κοσμά και Δαμιανού των Αγίων Αναργύρων εν Ρώμη **1**	Κατάθεση Τιμίας Εσθήτος της θεοτόκου εν Βλαχέρναις, Λάμπρου νεομάρτυρος **2**	Υακίνθου, Θεοδότης, Γερασίμου, Διομήδους μαρτύρων **3**	✠ Β' ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Ανδρέου του Μελωδού, Μιχαήλ Χωνιάτη, Λουκίας μάρτυρος **4**
✠ Αθανασίου των εν Άθω και Λαμπαδού οσίων **5**	Σισώη του Μεγάλου, Φιλήμονος, Ονησίμου, Αρχίππου αποστόλων **6**	✠ Κυριακής μεγαλομάρτυρος, Θωμά Μαλεΐνου **7**	✠ Προκοπίου μεγαλομάρτ., Θεοφίλου οσίου του Μυροβλήτου **8**	Παγκρατίου ιερομάρτ., Μιχαήλ Πακνανά νεομάρτ. **9**	Των εν Νικοπόλεως της Αρμενίας 45 Μαρτύρων **10**	✠ Γ' ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Ευφημίας μεγαλομάρτ., Όλγας ισαποστόλου **11**
Πρόκλου και Ιλαρίου μαρτύρων, Βερονίκης οσίας, Παϊσίου Αγιορ. **12**	Σύναξις αρχαγγ. Γαβριήλ, Στεφάνου Σαββαΐτου οσίου **13**	✠ Νικοδήμου Αγιορείτου, Ακύλα αποστόλου, Ιωσήφ Θεσ/νίκης **14**	Κηρύκου και Ιουλίνης, Λολιανού μαρτύρων, Βλαδιμήρου ισαποστ. **15**	Αθηνογένους ιερομάρτυρος, Αντιόχου, Φαύστου μάρτυρος **16**	✠ Μαρίνης μεγαλομάρτ., Βερονίκης αιμορροούσης **17**	✠ ΑΓ. ΠΑΤΕΡΩΝ Δ' ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ, Αιμιλιανού, Παύλου μάρτυρος **18**
Μακρίνης και Δίου οσ., Θεοδώρου Εδέσσης, Ευγενίου μάρτ. **19**	✠ Του προφήτου Ηλιού του Θεσβίτου **20**	Συμεών του δια Χριστόν Σαλού, Παρθενίου Ραδοβυζίων **21**	Μαρίας Μαγδαληνής Μυροφόρου, Μαρκέλλης παρθενομάρτυρος **22**	Ιεζεκήλ προφήτου, Φωκά και Απολλωνίου ιερομάρτ. Πελαγίας οσίας εν Τήνω **23**	✠ Χριστίνης μεγαλομάρτυρος, Αθηναγόρα μάρτυρος **24**	✠ Ε' ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Κοίμησης Αγίας Άννης, Ολυμπιάδος διακονίσσης μάρτυρος **25**
Παρασκευής αθληφόρου οσιομάρτ., Ερμολάου και Ερμοκράτους ιερομαρτ. **26**	✠ Παντελεήμονος μεγαλομ. του Ιαματικού, Ανθούσης οσίας **27**	Προχόρου, Νικάνορος, Τίμωνος αποστόλων, Ειρήνης Χρυσοβαλάντου **28**	Καλλινίκου, Μάμαντος μαρτύρων, Θεοδότης και των τέκνων αυτής μαρτύρων **29**	Σίλα, Σιλουανού, Κρήσκεντος, Ανδρονίκου, Επαινετού εκ των 70 Αποστόλων **30**	Προεόρτια Προόδου Τιμίου Σταυρού, Ιωσήφ Αριμαθαίας **31**	

«Το τέλος του Μεσολογγίου»
Alexis Nicholas Perignon

2027
Αύγουστος

Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή
						✠ ΣΤ' ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Πρόοδος Τιμίου Σταυρού, Των 7 Μακκαβαίων μαρτύρων εν Πέργη **1**
Ανακομιδή λειψάνων Στεφάνου πρωτομάρτ., θεοδώρου νεομάρτυρος **2**	✠ Δαλμάτου, Ισαακίου, Φαύστου, θεοκλητούς οσίων, Σαλώμης μυροφόρου **3**	Των εν Εφέσω 7 παίδων, Ευδοκίας οσιομάρτυρος **4**	Ευσιγνίου μάρτυρος, Νόννας μητρός Αγίου Γρηγορίου, Ευγενίου Αιτωλικού οσίου **5**	✠ Η ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ **6**	Δομετίου οσιομάρτυρος, Νικάνορος οσίου του θαυματουργού, Θεοδοσίου **7**	✠ Ζ' ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Αιμιλιανού ομολογητού, Μύρωνος επισκόπου Κρήτης **8**
Ματθία αποστόλου, Των εν τη Χαλκή Πύλη 10 Μαρτύρων **9**	Λαυρεντίου διακόνου, Ξύστου επισκόπου Ρώμης **10**	Εύπλου διακόνου, Νήφωνος Κων/πόλεως **11**	Φωτίου, Ανικήτου, Παμφίλου, Καπίτωνος, Κάστορος μαρτύρων **12**	Μαξίμου ομολογητού, Ευδοκίας Βασιλίσσης **13**	Μιχαίου προφήτου, Μαρκέλλου και Θυρσικίου ιερομαρτύρων **14**	✠ **Η ΚΟΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ (ΑΡΓΙΑ)** **15**
Αγίου Μανδηλίου, Τιμοθέου Ευρίπου **16**	✠ Μύρωνος, Παύλου, Ιουλιανής, θύρσου, Φιλίππου μαρτύρων **17**	Φλώρου, Λαύρου, Λέοντος, Ερμού, Πολυαίνου, Σεραπίωνος μαρτύρων **18**	Ανδρέα Στρατηλάτου, Ευτυχιανού μάρτυρος **19**	Σαμουήλ προφήτου, Λουκίου, Ηλιοδώρου, Φωτεινής μαρτύρων **20**	Θαδδαίου αποστόλου, Βάσσης και των τέκνων αυτής μαρτύρων **21**	✠ Θ' ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Αγαθονίκου μάρτυρος, Ανθούσης μάρτυρος **22**
✠ Απόδοσις Κοιμήσεως Θεοτόκου, Ειρηναίου ιερομάρτυρος **23**	✠ Κοσμά του Αιτωλού, Ευτυχούς ιερομάρτυρος **24**	✠ Τίτου αποστόλου επισκ. Γορτύνης **25**	Αδριανού και Ναταλίας μαρτύρων, Ιωάσαφ οσίου **26**	✠ Φανουρίου ιερομάρτυρος, Ποίμενος οσίου επισκ. Κορδούης **27**	Μωϋσέως Αιθίοπος, Διομήδους, Λαυρεντίου μάρτυρος **28**	✠ Ι' ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Αποτομή Τιμ. Κεφαλής Προδρόμου, Θεοπίστης οσίας **29**
Αλεξάνδρου, Παύλου και Ιωάννου πατριαρχών Κων/πόλεως **30**	✠ Η Κατάθεση της Αγίας Ζώνης της θεοτόκου **31**					

«Ο Κολοκοτρώνης κατευθυνόμενος προς τη Νεμέα»
Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη, 1908

2027
Σεπτέμβριος

Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή
		✠ Αρχή της Ινδίκτου, Συμεών του Στυλίτου, Μελετίου οσίου, Ιησού του Ναυή **1**	Μάμαντος μάρτυρος, Ιωάννη πατριάρχου Κων/λεως του Νηστευτού **2**	✠ Ανθίμου ιερομάρτυρος, θεοκτίστου οσίου, Χαρίτωνος μάρτυρος **3**	Μωυσέως προφήτου, Βαβύλα ιερομάρτυρος, Ερμιόνης θυγατρός αποστ. Φιλίππου **4**	✠ ΙΑ' ΜΑΤΘΑΙΟΥ Ζαχαρίου προφήτου πατρός Προδρόμου **5**
Ανάμνηση του εν Χώναις θαύματος Αρχαγγέλου Μιχαήλ, Καλοδότης μάρτ. **6**	Σώζοντος μάρτυρος, Κασσιανής υμνογράφου, Ευψυχίου και Ονησιφόρου αποστόλων **7**	✠ Το Γενέσιο της θεοτόκου, Αθανασίου νεομάρτ. Θεσ/νίκης **8**	✠ Η σύναξη Ιωακείμ και Άννης των θεοπατέρων **9**	Μηνοδώρας, Μητροδώρας, Νυμφοδώρας μαρτύρων **10**	θεοδώρας οσίας, Ευανθίας μάρτυρος, Θεοδώρας εν Βάστα Αρκαδίας **11**	✠ ΠΡΟ ΤΗΣ ΥΨΩΣΕΩΣ, Χρυσοστόμου Σμύρνης Αυτονόμου ιερομάρτυρος **12**
Κορνηλίου Εκατόνταρχου, Αριστείδου μάρτυρος **13**	✠ Η ΥΨΩΣΗ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΚΑΙ ΖΩΟΠΟΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ (ΝΗΣΤΕΙΑ) **14**	Νικήτα μεγαλομάρτυρος, Φιλοθέου οσίου, Συμεών θεσσαλονίκης **15**	✠ Ευφημίας μεγαλομάρτυρος, Μελιτινής μάρτυρος **16**	✠ Σοφίας, Πίστεως, Ελπίδος και Αγάπης μαρτύρων **17**	Ευμενίου επισκόπου Γορτύνης Κρήτης, Αριάδνης μάρτυρος **18**	✠ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΥΨΩΣΗ, Τροφίμου, Σαββατίου, Δορυμέδοντος μαρτύρων **19**
Ευσταθίου μεγαλομάρτ., Ιλαρίωνος οσιομάρτ. **20**	Ιωνά του προφήτου, Κοδράτου αποστόλου **21**	Φωκά ιερομάρτυρος, Φωκά Κηπουρού, Ισαάκ και Μαρτίνου μαρτύρων **22**	✠ Σύλληψη Ιωάννου του Προδρόμου, Νικολάου νεομάρτυρος Καρπενησίου **23**	Παναγίας Μυρτιδιωτίσσης (Κυθήρων), θέκλας ισαπ., Σιλουανού Αθωνίτου **24**	Ευφροσύνης αγίας και Παφνουτίου του πατρός **25**	✠ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ **26**
Αριστάρχου αποστόλου, Καλλιστράτου μάρτυρος **27**	Βαρούχ προφήτου, Χαρίτωνος ομολογητού, Νεοφύτου και Αυξεντίου **28**	✠ Κυριακού του αναχωρητού, Πετρωνίας, Δορυμέδοντος, Δάδα μαρτύρων **29**	Γρηγορίου ιερομάρτυρος επισκόπου Αρμενίας του Φωτιστού **30**			

«Η Έξοδος του Μεσολογγίου»
Johann Lorenz II Rugendas, 1826

2027
Οκτώβριος

Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή
				Ανανίου εκ των 70 Αποστόλων, Ρωμανού του Μελωδού, Ιωάννη Κουκουζέλη **1**	Κυπριανού ιερομάρτυρος, Ιουστίνης μάρτυρος **2**	✠ Β' ΛΟΥΚΑ, Διονυσίου Αεροπαγίτου, Δαμάριδος Αθηναίας **3**
✠ Ιεροθέου επισκόπου Αθηνών, Δομνίνης, Καλλισθένης, Βερίνης μαρτύρων **4**	Χαριτίνης, Ευδοκίμου και Μαμέλχθης μαρτύρων, Μεθοδίας εν Κιμώλω **5**	✠ θωμά αποστόλου, Ερωπίδος μάρτυρος **6**	Σεργίου και Βάκχου μεγαλομαρτύρων, Πολυχρονίου ιερομάρτ. **7**	Πελαγίας οσ., Πελαγίας παρθ. Ταϊσίας οσίας **8**	Ιακώβου αποστόλου του Αλφαίου, Ανδρονίκου και Αθανασίας εξ Αντιοχείας **9**	✠ Γ' ΛΟΥΚΑ, Ευλαμπίου και Ευλαμπίας μαρτύρων, Θεοφίλου ομολογητού **10**
Φιλίππου εκ των 7 διακόνων, Θεοφάνους του Γραπτού ομολογητού **11**	Πρόβου, Ταράχου, Ανδρονίκου μαρτ., Συμεών νέου Θεολόγου **12**	Κάρπου, Παπύλου, Αγαθαδώρου, Βενιαμίν, Χρυσής μαρτύρων **13**	Ναζαρίου, Γερβασίου οσίων, Κοσμά του Μελωδού **14**	Λουκιανού ιερομάρτυρος, Σαβίνου οσίου, Βάρσου ομολογητού **15**	Λογγίνου Εκατόνταρχου και των συν αυτώ στρατιωτών, Δομετίου, Τερεντίνου **16**	✠ Δ' ΛΟΥΚΑ, (Ζ' Οικουμενικής Συνόδου), Ωσηέ του προφήτου **17**
Λουκά αποστ. του Ευαγγελιστού, Μαρίνου μάρτυρος **18**	Ιωήλ του προφήτου, Ουάρου μάρτυρος **19**	✠ Αρτεμίου μεγαλομάρτ., Γερασίμου Κεφαλληνίας, Ματρώνης Χιοπολίτιδος οσίας **20**	✠ Χριστοδούλου οσίου εν Πάτμω, Ιλαρίωνος του Μεγάλου, Σωκράτους μάρτυρος **21**	Αβερκίου ισαπ. επισκ. Ιεραπόλεως, Των εν Εφέσω 7 παίδων **22**	✠ Ιακώβου του Αδελφοθέου, Ιγνατίου πατριάρχου Κων/πόλεως **23**	✠ ΣΤ' ΛΟΥΚΑ, Αρέθα μεγαλομάρτυρος, Σεβαστιανής μάρτυρος **24**
Ταβιθάς, Μαρκιανού, Μαρτυρίου, Χρυσάνθης, Χρυσάνθου μαρτύρων **25**	✠ Δημητρίου μεγαλομάρτυρος του Μυροβλήτου **26**	Νέστορος μεγαλομάρτ., Πρόκλης συζ. Πιλάτου **27**	✠ **Αγίας Σκέπης της Θεοτόκου, Ευνίκης μ. (ΕΘΝΙΚΗ ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ «ΟΧΙ») ΑΡΤΙΑ** **28**	Αναστασίας της Ρωμαίας, Αβραμίου οσίου **29**	Κλεώπα και Αρτεμά αποστόλων, Ζηνοβίου και Ζηνοβίας μαρτύρων **30**	✠ Ε' ΛΟΥΚΑ, Στάχυος, Απελλού, Αριστοβούλου εκ των 70 Αποστόλων **31**

«Πολιορκίες του Μεσολογγίου»
Frederic Boissonnas, 1926

2027
Νοέμβριος

Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή
✠ Των Αγίων Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού, Δαβίδ οσίου του εν Ευβοία **1**	Ακινδύνου, Πηγασίου, Ελπιδοφόρου, Ανεμποδίστου, Αφθονίου **2**	Ακεψιμά, Αειθαλά, Ιωσήφ μαρτύρων, Γεωργίου Νεαπολίτου οσιομάρτυρος **3**	Ιωαννικίου οσίου, Ερμαίου ιερομάρτυρος, Νικάνδρου επισκ. Μύρων **4**	Γαλακτίωνος και Επιστήμης μαρτύρων, Ερμά, Λίνου, Θεοτίμου, Φιλολόγου αποστόλων **5**	Παύλου πατριάρχου Κων/πόλεως του ομολογητού, Λουκά οσίου **6**	✠ Ζ' ΛΟΥΚΑ, Των εν Μελιτινή 33 Μαρτύρων, Λαζάρου θαυματουργού **7**
✠ Η ΣΥΝΑΞΗ ΤΩΝ ΠΑΜΜΕΓΙΣΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΙ ΓΑΒΡΙΗΛ **8**	✠ Νεκταρίου Αιγίνης, Ονησιφόρου μάρτυρος, Θεοκτίσης οσίας **9**	Ολυμπά, Ροδίωνος, Εράστου, Σωσιπάτρου αποστόλων, Αρσενίου Καππαδόκου **10**	✠ Μηνά μεγαλομάρτ., Βίκτωρος και Βικεντίου μαρτύρων, Θεοδώρου Στουδίτου **11**	✠ Ιωάννου του Ελεήμονος, Νείλου Ασκητού, Νείλου Μυροβλύτου **12**	✠ Ιωάννου Κων/πόλεως του Χρυσοστόμου Δαμασκηνού νεομάρτυρος εκ Γαλατά **13**	✠ Η' ΛΟΥΚΑ, Φιλίππου αποστόλου, Κωνσταντίνου νεομ. Υδραίου, **14**
Γουρία, Σαμμωνά, Αβίβου μαρτύρων, Παϊσίου οσίου (Αρχή νηστείας) **15**	✠ ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΟΥ **16**	Γρηγορίου επισκόπου Νεοκαισαρείας, Γενναδίου και Μαξίμου αρχιεπ. Κων/πόλεως **17**	Πλάτωνος μεγαλομάρτ., Ρωμανού μάρτυρος, Ζακχαίου διακόνου **18**	Αβδιού προφήτου, Βαρλαάμ, Ηλιοδώρου, Ευφημίας μαρτύρων **19**	Γρηγορίου Δεκαπολίτου οσίου, Πρόκλου Κων/πόλεως **20**	✠ ΤΑ ΕΙΣΟΔΙΑ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ **21**
Αρχίππου, Φιλήμονος, Ονησίμου αποστόλων, Ιακώβου εν Ευβοία **22**	Αμφιλοχίου επισκόπου Ικονίου οσίου, Σισινίου ομολογητού **23**	Κλήμεντος Ρώμης, Πέτρου Αλεξανδρείας **24**	✠ Αικατερίνης μεγαλομάρτυρος, Μερκουρίου μεγαλομ. **25**	✠ Στυλιανού οσίου, Νίκωνος «Μετανοείται», Γεωργίου νεομ. Χιοπολίτου **26**	Ιακώβου του Πέρσου, Θεοδοσίου εν Τυρνάβω **27**	✠ ΙΓ' ΛΟΥΚΑ Στεφάνου ομολογητού, Ειρηνάρχου μάρτυρος **28**
Παραμόνου και 370 Μαρτύρων, Φαίδρου μάρτ., Διονυσίου επισκ. Κορίνθου **29**	✠ ΑΝΔΡΕΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΛΗΤΟΥ, Φρουμεντίου επισκ. Αιθιοπίας **30**					

«Η σφαγή των Ελλήνων στο Μεσολόγγι»
Αγνώστου, Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη

2027
Δεκέμβριος

Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή
		Ναούμ προφήτου, Φιλαρέτου οσίου του Ελεήμονος, θεοκλήτου Λακεδαιμονίας **1**	Αββακούμ προφήτου, Πορφυρίου και θεοφίλου οσίων, Μυρόπης, Αβίβου μαρτύρων **2**	Σοφονίου προφήτου, Αγγελή εν Χίω **3**	✠ Βαρβάρας μεγαλομ., Ιωάννου του Δαμασκηνού **4**	✠ Ι' ΛΟΥΚΑ, Σάββα οσίου του ηγιασμένου, Διογένους μάρτυρος **5**
Νικολάου αρχιεπισκόπου Μύρων της Λυκίας του θαυματουργού, Νικολάου νεομ. Καραμάνου **6**	Αμβροσίου επισκόπου, Μεδιολάνων, Γερασίμου Ευβοίας **7**	Σωσθένους, Απολλώ, Τυχικού εκ των 70 Αποστόλων, Παταπίου οσίου **8**	✠ Σύλληψη της θεοτόκου υπό Αγίας Άννης, Άννης προφήτιδος **9**	Μηνά Καλλικελάδου, Ερμογένους, Ευγράφου, Θεοτέκνου μαρτύρων **10**	Δανιήλ και Λουκά Νέου των Στυλιτών **11**	✠ ΙΑ' ΛΟΥΚΑ, Σπυρίδωνος του θαυματουργού, Ιωάννου επισκ. Ζιχνών **12**
✠ ΙΑ' ΛΟΥΚΑ, Ευστρατίου, Αυξεντίου και Ορέστου μαρτ., Λουκίας μάρτυρος **13**	θύρσου, Λευκίου και Καλλινίκου, Φιλήμονος, Απολλωνίου, Αρριανού μαρτύρων **14**	✠ Ελευθερίου ιερομάρτυρος και Ανθίας της μητρός αυτού **15**	Αγγαίου προφήτου, Θεοφάνους, Μοδέστου Ιεροσολύμων **16**	✠ Διονυσίου Ζακύνθου επισκόπου Αιγίνης, Δανιήλ προφήτου, Τριών Παίδων εν καμίνω **17**	Σεβαστιανού, Ζωής μαρτύρων **18**	✠ ΠΡΟ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ, Βονιφατίου, Ευτυχίου Θεσ/νίκης, Άρεως μαρτύρων **19**
✠ Ιγνατίου ιερομ. του θεοφόρου, Ιωάννου Κρονστάνδης **20**	Ιουλιανής και των συν αυτής 500 Μαρτύρων **21**	✠ Αναστασίας της Φαρμακολύτριας, Χρυσογόνου, Θεοδότης μαρτύρων **22**	Των εν Κρήτη 10 Μαρτύρων, Ναούμ Φωτιστού Βουλγαρίας **23**	✠ Ευγενίας οσίας, Βασίλας και Αχαϊκού μαρτύρων **24**	**✠ Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ (ΑΠΑΝΤΑ ΚΛΕΙΣΤΑ) 25**	**✠ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΕΝΝΗΣΙΝ, Σύναξις Υπεραγίας Θεοτόκου (ΑΡΓΙΑ) 26**
✠ Στεφάνου Πρωτομάρτυρος, Θεοδώρου του Γραπτού **27**	Των εν Νικομηδεία Δισμυρίων Μαρτύρων, Δόμνης μάρτυρος **28**	Των υπό Ηρώδου αναιρεθέντων 14.000 Νηπίων **29**	Ανυσίας οσιομάρτυρος, Φιλεταίρου μάρτυρος, Λέοντος οσίου **30**	Μελάνης οσίας, Ζωτικού του ορφανοτρόφου, Γελασίου μάρτυρος **31**		

Την έκδοση του ημερολογίου επιμελήθηκαν οι Ρουσιάς Ευθύμιος και Ντρης Λάμπρος